

Paweł Chyc

OCHRONA WŁASNOŚCI INTELEKTUALNEJ

Gdynia 2023

Recenzent:

dr Tomasz Białas

Kolegium Redakcyjne:

dr hab. Wojciech Lamentowicz, prof. WSAiB (przewodniczący; nauki prawne).

dr Paweł Bykowski (dziekan Wydziału Zarządzania)

dr Paweł Chyc (dziekan Wydziału Prawa i Administracji)

mgr Aleksandra Romanowska (dziekan Filii WSAiB w Lęborku)

dr hab. Tomasz Chinciński, prof. WSAiB (historia)

prof. dr hab. Bohdan J. Jeliński (ekonomia i finanse)

dr hab. Dariusz Nawrot, prof. WSAiB (nauki o bezpieczeństwie)

dr hab. Rafał Ożarowski, prof. WSAiB (nauki o polityce i administracji)

dr hab. Tomasz Kawka, prof. WSAiB (nauki o zarządzaniu i jakości)

Opracowanie redakcyjne i korekta:

Marta Nowicka

Piotr W. Lorkowski

Skład i łamanie: ANKOR Anna Maciejewska

© Wyższa Szkoła Administracji i Biznesu im. Eugeniusza Kwiatkowskiego w Gdyni 2023.

ISBN: 978-83-67939-07-2

Rzeczpospolita
Polska

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

E-podręcznik został stworzony dla Wyższej Szkoły Administracji i Biznesu im. E. Kwiatkowskiego w Gdyni w ramach projektu pn.: „Doskonałość Dydaktyczna Uczelni” realizowanego w ramach

Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego.

Spis treści

1. Istota i struktura prawa własności intelektualnej.....	2
2. Źródła powstania prawa własności intelektualnej.....	5
3. Prawo autorskie.....	7
3.1 Autorskie prawa osobiste.....	9
3.2 Autorskie prawa majątkowe.....	12
3.2.1 Zbywalność autorskich praw majątkowych.....	13
3.2.2 Umowy prawnoautorskie.....	13
3.2.3 Czas trwania autorskich praw majątkowych.....	16
3.3 Utwór w prawie autorskim.....	18
3.3.1 Podział utworów w prawie autorskim.....	21
3.4 Dozwolony użytek w prawie autorskim.....	25
3.4.1 Dozwolony użytek osobisty.....	26
3.4.2 Dozwolony użytek publiczny.....	27
3.5 Odpowiedzialność z tytułu naruszenia praw autorskich.....	31
4. Prawo własności przemysłowej - istota i jego źródła.....	37
4.1 Dziedziny prawa własności przemysłowej.....	39
4.2 Pojęcie i ochrona wynalazku.....	40
4.2.1 Patent.....	42
4.2.2 Dozwolony użytek patentu.....	44
4.3 Wzory użytkowe.....	45
4.4 Wzory przemysłowe.....	47
4.5 Znaki towarowe.....	49
4.6 Oznaczenia geograficzne.....	51
4.7 Topografie układów scalonych.....	54
4.8 Struktura i zadania Urzędu Patentowego RP.....	57

1. Istota i struktura prawa własności intelektualnej

Pojęcie własności intelektualnej odnosi się do wszelkich wytworów ludzkiego intelektu, powstałych w wyniku działalności naukowej, artystycznej, wynalazczej oraz racjonalizatorskiej. Wytwory te stanowią zarazem część dóbr osobistych definiowanych w art. 23 kodeksu cywilnego¹. Celem prawa własności intelektualnej jest zapewnienie autorom, wynalazcom i przedsiębiorcom prawnej ochrony ich twórczego dorobku oraz zachęcanie do innowacji i rozwoju. W Polsce do prawa własności intelektualnej zalicza się prawo autorskie oraz prawo własności przemysłowej. W niektórych krajach do praw własności intelektualnej zaliczane są także tajemnice handlowe. Tak rozumiane prawa własności intelektualnej dają uprawnionym podmiotom możliwość wyłącznego korzystania z wytworów ludzkiego umysłu w postaci utworów prawno-autorskich, a także wynalazków, wzorów użytkowych i przemysłowych, znaków towarowych, oznaczeń geograficznych oraz topografii układów scalonych.

Własność intelektualna (ang. *intellectual property*) jest zatem zbiorem praw podmiotowych na dobrach niematerialnych, odnoszących się zwłaszcza do:

- dzieł literackich, artystycznych i naukowych,
- interpretacji artystów-interpretatorów oraz wykonań artystów-wykonawców,
- fonogramów (pierwotnych zapisów dźwiękowych) oraz programów radiowych i telewizyjnych,
- wynalazków,
- odkryć naukowych,
- wzorów użytkowych i przemysłowych,
- znaków towarowych i usługowych,
- nazw handlowych i oznaczeń handlowych.

Ochrona powyższych praw stwarza możliwość zakazania gospodarczej eksploatacji określonych dóbr, mających znaczenie gospodarcze. Dobra tego rodzaju, za sprawą Konwencji o ustanowieniu Światowej Organizacji Własności Intelektualnej z 1967 r.² (*World Intellectual Property Organization – WIPO*), przyjęto się nazywać „własnością intelektualną”. Określenie to wywodziło się z używanych wcześniej pojęć „własności przemysłowej” oraz własności literackiej i artystycznej”. Użyte w nich słowo „własność” służyło

¹ Zob. art. 23 Kodeksu cywilnego – Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r., Dz.U. 1964 nr 16 poz. 93 ze zm.: „Dobra osobiste człowieka, jak w szczególności zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska, pozostają pod ochroną prawa cywilnego niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach”.

² Konwencja o ustanowieniu Światowej Organizacji Własności Intelektualnej, sporządzona w Sztokholmie dnia 14 lipca 1967 r. - Dz.U. 1975 nr 9 poz. 49.

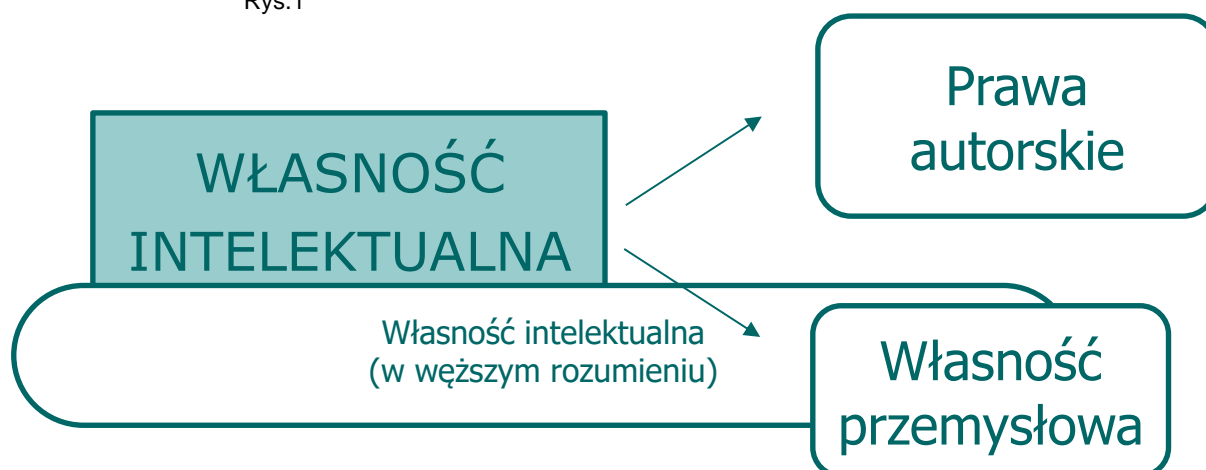
podkreśleniu majątkowego i bezwzględного charakteru uprawnień odnoszących się do wynalazków, znaków towarowych oraz utworów literackich i muzycznych.

Co istotne, ochrona obejmuje nie tylko przedmioty materialne (a więc, przykładowo, nośniki takie jak: papier, płótno malarskie, płyta CD bądź inne nośniki cyfrowe), lecz to, co zapisano na określonych nośnikach stanowiące tym samym dobra o charakterze niematerialnym, takie same jak zdrowie, wolność, swoboda sumienia - będące dobrami osobistymi człowieka wymienionymi w art. 23 k.c. Cechą wspólną wszystkich rodzajów prawa własności intelektualnej jest to, że dają one uprawnionemu możliwość zakazania innym podmiotom pewnych czynności związanych zazwyczaj z gospodarczą eksploatacją dóbr będących przedmiotem ochrony, co w oczywisty sposób pozwala osiągnąć przewagę rynkową³.

W polskim systemie prawa własność intelektualną dzieli się na dwie główne dziedziny prawa, do których zalicza się:

1. prawo autorskie (wraz z prawami pokrewnymi) oraz
2. prawo własności przemysłowej.

Rys.1

Prawa autorskie definiuje się jako ogół praw przysługujących autorowi danego utworu oraz przepisy upoważniające autora (lub podmiot uprawniony) do decydowania o użytkowaniu utworu i czerpaniu z niego korzyści. Do powstania ochrony autora oraz podmiotu uprawnionego wynikającej z praw autorskich (np. licencjodawcy bądź uprawnionego z autorskich praw majątkowych) nie są wymagane żadne formalności – ochrona powstaje bowiem z chwilą ustalenia (powstania) utworu, chociażby miał postać nieukończoną⁴. Prawa autorskie nie podlegają bowiem ograniczeniom przestrzennym (w odróżnieniu od prawa własności przemysłowej), a zatem obce im są zagadnienia związane z granicami państw i jurysdykcji państwowej, co oznacza, iż autorem danego utworu jest się wszędzie i pozostaje na zawsze, a ochrona we wszystkich państwach na świecie powstaje równolegle (w przypadku praw autorskich występuje bowiem brak zasady terytorialności).

³ M. Łazewski, M. Gołębiowski, *Własność intelektualna (w:) Vademecum Innowacyjnego Przedsiębiorcy*. T.3, Warszawa 2006, s. 7.

⁴ Zob. art. 1 ust. 3 i 4 ustawy o prawie autorskim – Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych, Dz.U. 1994 nr 24 poz. 83.

Z kolei prawo własności przemysłowej można zdefiniować jako ogół praw dotyczących wszelkich wytworów ludzkiego umysłu o charakterze technicznym (produktów), tworzących mechanizmy chroniące twórców w zakresie wynalazków, wzorów użytkowych, wzorów przemysłowych, znaków towarowych, oznaczeń geograficznych i topografii układów scalonych. Ochrony w powyższym zakresie udziela uprawniony do tego organ państwowy, jakim jest Urząd Patentowy na terytorium RP. Co istotne, w przypadku prawa własności przemysłowej występuje zasada terytorialności ochrony (w odróżnieniu od prawa autorskiego), co oznacza iż ochronne prawa podmiotowe są ograniczone terytorialnie, np. do obszaru danego państwa, grupy państw, regionu geograficznego. Możliwe jest, zatem, że ten sam wynalazek zgłoszony w dwóch krajach zostanie objęty patentem w jednym z nich, w drugim zaś patent go nie chroni. Możliwe jest też, że w dwóch różnych krajach te same prawa patentowe będą przysługiwać różnym osobom.

Tytułem podsumowania niniejszej części, warto zestawić istotę prawa autorskiego oraz prawa własności przemysłowej. Jak już wiadomo, istnieją dwie kategorie własności intelektualnej. Pierwsza – prawo autorskie i prawa pokrewne (np. wykonania sceniczne, prawa do fonogramów i wideogramów itp.); pojęcie to obejmuje szeroki zakres utworów literackich i artystycznych, zapisanych, wykonanych oraz nagranych (czyli utrwalonych technicznie). Druga kategoria, nazywana własnością przemysłową, obejmuje wynalazki, wzory użytkowe i przemysłowe, oznaczenia geograficzne, znaki towarowe, a także topografie układów scalonych. Podstawowym praktycznym wyróżnikiem własności przemysłowej oraz praw autorskich i praw pokrewnych jest sposób powstania tych praw.

Prawa własności przemysłowej są udzielane przez uprawniony do tego organ (w Polsce jest to Urząd Patentowy RP). Podlegają one wpisowi do odpowiedniego rejestru. Ich zakres zdefiniuje się na podstawie dokumentacji przedłożonej urzędowi. Bez aktywności zainteresowanego prawo to nie może powstać. Ponadto, jak wynika z zasady terytorialności, aby uzyskać ochronę w wielu państwach, konieczne jest prowadzenie równoległych postępowań zgłoszeniowych w kilku krajach. Odmienne natomiast funkcjonują prawa autorskie. Do powstania prawa autorskiego nie są wymagane żadne formalności, a prawo to powstaje z chwilą tzw. ustalenia utworu (powstania), chociażby miał postać nieukończoną (art.1 ust 3 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych). Prawo autorskie powstaje w zasadzie we wszystkich krajach na świecie równolegle.

2. Źródła powstania prawa własności intelektualnej

Powszechnie uznaje się, iż najważniejszymi międzynarodowymi źródłami prawa dotyczącymi ochrony własności intelektualnej są następujące akty:

1. Konwencja paryska o ochronie własności przemysłowej (ang. *Paris Convention for the Protection of Industrial Property* – 1883)⁵;

⁵ Pełna nazwa: Konwencja Związkowa Paryska z dnia 20 marca 1883 roku o ochronie własności przemysłowej, przejrzana w Brukseli dnia 14 grudnia 1900 roku, w Waszyngtonie dnia 2 czerwca 1911 roku i w Hadze dnia 6 listopada 1925 roku (ratyfikowana zgodnie z ustawą z dnia 17 marca 1931 roku) - Dz.U. 1932 nr 2 poz. 8.

2. Konwencja berneńska o ochronie dzieł literackich i artystycznych (ang. *Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works Berne – 1886*)⁶;
3. Porozumienie w sprawie Handlowych Aspektów Praw Własności Intelektualnej (*Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights, TRIPS*)⁷;

Do powyższych aktów zaliczyć należy również normy międzynarodowe zmierzające do stworzenia międzynarodowych instytucji umożliwiających uzyskanie w jednym postępowaniu praw ochronnych w kilku krajach jednocześnie, do których zalicza się:

1. Porozumienie Madryckie o międzynarodowej rejestracji znaków z 1891 r.⁸ (Dz. U. z 1993 r. nr 116 poz. 514) i protokół do tego porozumienia (Dz. U. z 2003 r. nr 13 poz. 129);
2. Układ o współpracy patentowej z 1970 r.⁹;
3. Konwencja o udzielaniu patentów europejskich z 1873 r.¹⁰ - tworząca Europejski Urząd Patentowy.

Podstawowymi aktami prawnymi regulującymi prawo własności intelektualnej w Polsce są:

1. Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych¹¹;
2. Ustawa z dnia 30 czerwca 2000 r. Prawo własności przemysłowej¹²;
3. Ustawa z dnia 15 czerwca 2018 r. o zbiorowym zarządzaniu prawami autorskimi i prawami pokrewnymi¹³;
4. Ustawa z dnia 26 czerwca 2003 r. o ochronie prawnej odmian roślin¹⁴;
5. Ustawa z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji¹⁵.

Z powyższych formalnych źródeł powstania prawa własności przemysłowej, można wywieść kilka głównych zasad odnoszących się zarówno do prawa autorskiego (zasada dozwolonego użytku, zasada odpowiedzialności cywilnej oraz karnej za naruszenia

⁶ Pełna nazwa: Konwencja berneńska o ochronie dzieł literackich i artystycznych z dnia 9 września 1886 r., przejrzana w Berlinie dnia 13 listopada 1908 r. i w Rzymie dnia 2 czerwca 1928 r. (ratyfikowana zgodnie z ustawą z dnia 5 marca 1934 r.) - Dz.U. 1935 nr 84 poz. 515

⁷ Załącznik do umowy ustanawiającej WTO - Porozumienie ustanawiające Światową Organizację Handlu (WTO), sporządzone w Marakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r. - Dz.U. 1995 nr 98 poz. 483.

⁸ Pełna nazwa: Porozumienie madryckie o międzynarodowej rejestracji znaków z dnia 14 kwietnia 1891 r., zrewidowane w Brukseli dnia 14 grudnia 1900 r., w Waszyngtonie dnia 2 czerwca 1911 r., w Hadze dnia 6 listopada 1925 r., w Londynie dnia 2 czerwca 1934 r., w Nicei dnia 15 czerwca 1957 r. i w Sztokholmie dnia 14 lipca 1967 r. oraz zmienione dnia 2 października 1979 r. - Dz.U. 1993 nr 116 poz. 514.

⁹ Pełna nazwa: Układ o współpracy patentowej sporządzony w Waszyngtonie dnia 19 czerwca 1970 r., poprawiony dnia 2 października 1979 r. i zmieniony dnia 3 lutego 1984 r. - Dz.U. 1991 nr 70 poz. 303.

¹⁰ Pełna nazwa: Konwencja o udzieleniu patentów europejskich (Konwencja o patencie europejskim), sporządzona w Monachium dnia 5 października 1973 r., zmieniona aktem zmieniającym artykuł 63 Konwencji z dnia 17 grudnia 1991 r. oraz decyzjami Rady Administracyjnej Europejskiej Organizacji Patentowej z dnia 21 grudnia 1978 r., 13 grudnia 1994 r., 20 października 1995 r., 5 grudnia 1996 r. oraz 10 grudnia 1998 r., wraz z Protokołami stanowiącymi jej integralną część - Dz.U. 2004 nr 79 poz. 737.

¹¹ Dz.U. 1994 nr 24 poz. 83.

¹² Dz.U. 2001 nr 49 poz. 508.

¹³ Dz.U. 2018 poz. 1293.

¹⁴ Dz.U. 2003 nr 137 poz. 1300.

¹⁵ Dz.U. 1993 nr 47 poz. 211.

praw autorskich, zasada braku terytorialności) jak i do prawa własności przemysłowej (zasada terytorialności, zasada czasowości ochrony, czy zasada ochrony innowacji praktycznych).

3. Prawo autorskie

Jak już wspomniano, prawo autorskie – obok prawa własności przemysłowej – jest jedną z dwóch dziedzin prawa własności intelektualnej. Prawo autorskie definiuje się jako ogół praw przysługujących autorowi utworu, a także jako ogół przepisów upoważniających autora do decydowania o użytkowaniu danego utworu, czerpaniu z niego korzyści oraz upoważniających do rozporządzania utworem. Inna definicja wskazuje, iż prawa autorskie są działem prawa cywilnego regulującym ochronę interesów twórców oraz określającym stosunki prawne związane z tworzeniem utworów, korzystaniem z nich i ich ochroną¹⁶. Istotą prawa autorskiego pozostaje zatem zapewnienie podmiotowi uprawnionemu wyłącznej możliwości korzystania z utworu poprzez zapobieżenie jego przejmowania przez osoby trzecie¹⁷.

Warto wspomnieć, iż w poszczególnych państwach występują dwa podstawowe modele prawa autorskiego: model monistyczny oraz model dualistyczny. Model monistyczny (występujący np. w Niemczech) cechuje się tym, iż prawo autorskie stanowi jedno prawo podmiotowe, obejmujące uprawnienia zarówno osobiste, jak i majątkowe. Zgodnie z monistycznym modelem prawo autorskie jest ukształtowane jako prawo jednolite, obejmujące zarówno elementy majątkowe, jak i osobiste. Uprawnienia o charakterze osobistym i majątkowym pozostając ze sobą w ścisłym związku, tworzą nierozdzielny całość¹⁸. W efekcie takiego ukształtowania prawa autorskiego z uwagi na element praw osobistych (jak np. prawa do autorstwa utworu, bądź decydowania o pierwszym udostępnieniu) praw autorskich nie można przenieść na inną osobę. Podstawową konsekwencją przyjęcia takiego modelu jest zasada nieprzenoszalności całego prawa autorskiego, a jedynie możliwość ustanawiania uprawnień na rzecz użytkownika danych utworów (np. w postaci licencji typu „Copyright”).

Natomiast model dualistyczny (występujący m.in. w Polsce) zakłada, że prawo autorskie składa się z dwóch odrębnych praw: autorskich praw osobistych oraz autorskich praw majątkowych, których odrębność wynika z ich natury¹⁹. Prawa majątkowe zabezpieczają korzystanie z ekonomicznej eksploatacji dzieła, zaś prawa niemajątkowe chronią osobisty stosunek twórcy do utworu²⁰. Są one wzajemnie niezależne i posiadają odrębny byt prawny i z tego względu w modelach dualistycznych wprowadzono osobne środki ochrony dla praw osobistych i majątkowych. **Autorskie prawa osobiste** są niezbywalne i nieprzenoszalne oraz wygasają wraz ze śmiercią twórcy. Można zatem przyjąć, iż należą one do sfery niemajątkowej twórcy, budując poniekąd jego prestiż i rozpoznawalność społeczną. Natomiast **autorskie prawa majątkowe**, jako że są powiązane z ekonomicznym aspektem działalności twórczej, są zbywalne i zarazem ograniczone w czasie (co do zasady wygasają z upływem siedemdziesięciu lat od śmierci twórcy²¹). Polska ustawa o prawie autorskim i prawach

¹⁶ Por. J. Sieńczyło-Chlabicz [red.], *Prawo własności intelektualnej*, LexisNexis, Warszawa 2009, s. 28.

¹⁷ D. Flisak, Utwór (w:) M. Barczewski, E. Kowalska [red.], *Leksykon prawa własności intelektualnej*, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 175.

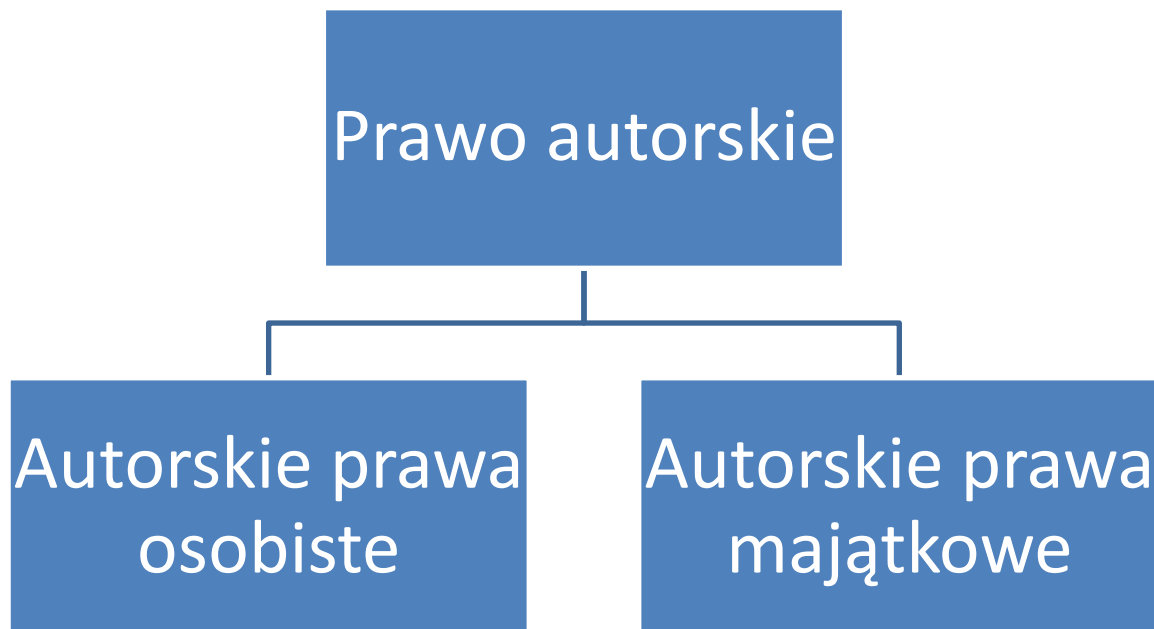
¹⁸ Por. Z. Lendvai, *Die Realisierung der Urheberpersönlichkeitsrechte in Deutschland und England*, Herbert Utz Verlag München 2003, s. 17–18.

¹⁹ M. Poźniak-Niedzielska [red.], *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Zarys wykładu*, Bydgoszcz-Warszawa-Lublin 2007 s. 45.

²⁰ E. Wojnicka, *Ochrona autorskich dóbr osobistych*, Łódź 1997, s. 68–69.

²¹ Zob. Art. 36 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych - Dz.U. 1994 nr 24 poz. 83.

pokrewnych (także jako u.o.p.a.) przyjęła dualistyczny model, w efekcie czego autorskie prawa osobiste oraz autorskie prawa majątkowe zostały unormowane odrębnie. Analiza wymienionych składowych prawa autorskiego w polskim systemie prawa zostanie przeprowadzona w kolejnych częściach niniejszego opracowania.

3.1 Autorskie prawa osobiste

Autorskie prawa osobiste odnoszą się do niemajątkowej sfery interesów twórcy, chroniąc jego więź emocjonalną z utworem, a zatem chronią szczególnie, niezbywalny i niepodlegający zrzeczeniu się związek na linii twórca – utwór²². Zgodnie z treścią art. 16 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych „autorskie prawa osobiste chronią nieograniczoną w czasie i niepodlegającą zrzeczeniu się lub zbyciu więź twórcy z utworem”²³. W związku z powyższą treścią ustawy, można wyróżnić trzy główne cechy autorskich praw osobistych, do których zalicza się osobisty charakter (wskazujący, iż prawa te chronią interes osobisty twórcy a nie jego interesy majątkowe), nieograniczość w czasie (autorskie prawa osobiste powstają w chwili ustalenia utworu i nie wygasają wraz ze śmiercią) oraz zasadę nieprzenoszalności autorskich praw osobistych (są one nierozdzielnie powiązane z osobą twórcy i nie mogą stać się przedmiotem obrotu)²⁴.

Zgodnie z art. 16 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych katalog autorskich praw osobistych ustanawia w szczególności prawo do:

- 1) autorstwa utworu;

²² D. Jaroszewska-Choraś, *Autorskie prawa osobiste* (w:) M. Barczewski, E. Kowalska [red.], *Leksykon prawa własności intelektualnej*, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 3 i n.

²³ Dz.U. 1994 nr 24 poz. 83.

²⁴ Zasada ta wskazuje, iż autorskie prawa osobiste nie podlegają zbyciu, ani zrzeczeniu się. Twórca może jednak nie wykonywać swojego prawa, bądź zezwolić innej osobie na wykonywanie praw osobistych w jego imieniu. Por. J. Sieńczyło-Chlabcz [red.], *Prawo własności intelektualnej*, LexisNexis, Warszawa 2009, s. 164 i n.

- 2) oznaczenia utworu swoim nazwiskiem lub pseudonimem albo do udostępniania go anonimowo;
- 3) nienaruszalności treści i formy utworu oraz jego rzetelnego wykorzystania;
- 4) decydowania o pierwszym udostępnieniu utworu publiczności;
- 5) nadzoru nad sposobem korzystania z utworu.

Powyższy katalog nie ma charakteru zamkniętego, o czym świadczy użyte w ustawie sformułowanie „w szczególności”, a zatem wskazanie określonych praw osobistych w omawianym art. 16 ustawy ma charakter jedynie przykładowy²⁵. Jak się wskazuje²⁶ rozszerzenia powyższego katalogu można poczynić w oparciu o przepisy ustawy o prawie autorskim. Dla przykładu wskazać można na następujące autorskie prawa osobiste wynikające z innych niż art. 16 ustawy przepisów:

- prawo rozwiązania umowy ze względu na istotne interesy twórcy (art. 56 u.o.p.a.);
- prawo sprzeciwienia się zniszczeniu utworu plastycznego (art. 32 ust. 2 u.o.p.a.);
- prawo nadzoru autorskiego (art. 60 i 73 u.o.p.a.)
- prawo dostępu do utworu (art. 52 ust 3 u.o.p.a.)

Wracając jednak do podstawowego katalogu autorskich praw osobistych ujętych w art. 16 ustawy o prawie autorskim, warto choćby pokrótce omówić katalog praw ujętych w art. 16 ustawy o prawie autorskim. Katalog ten w pierwszej kolejności wskazuje prawo do autorstwa utworu. Prawo to w postaci negatywnej definiuje się jako zakaz przywłaszczania autorstwa przez inne osoby. Autor może żądać, by nikt nie oznaczał jego utworu własnym nazwiskiem lub pseudonimem. Postać pozytywna definicji tego prawa wskazuje na okoliczność, iż rozpowszechniający utwór (np. wydawca) jest zobligowany do podania nazwiska lub pseudonimu twórcy²⁷.

Następnym prawem ujętym w art. 16 omawianej ustawy jest prawo do oznaczenia utworu swoim nazwiskiem bądź pseudonimem albo do udostępnienia go anonimowo. Prawo to pozwala decydować twórcy, czy utwór zostanie upowszechniony anonimowo, czy też pod pseudonimem bądź nazwiskiem. Decyzja podjęta przez twórcę w tym zakresie będzie wiążąca dla innych osób, np. cytujących utwór w przypisach. Również w przypadku, gdy twórca zadecyduje, by pozostać anonimowym, podmioty rozpowszechniające dany utwór są zobowiązane do podania źródła ewentualnego zapożyczenia²⁸.

Kolejnym prawem ujętym w art. 16 omawianej ustawy jest prawo do nienaruszalności treści i formy utworu oraz jego rzetelnego wykorzystania. Prawo to inaczej nazywa się prawem do integralności utworu. Daje ono możliwość domagania się

²⁵ D. Jaroszewska-Choraś, *Autorskie prawa osobiste* (w:) M. Barczewski, E. Kowalska [red.], *Leksykon prawa własności intelektualnej*, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 4.

²⁶ M. Jankowska, *Autor i prawo do autorstwa*, Wolters-Kluwer, Warszawa 2011, s. 369.

²⁷ W tym zakresie warto wskazać na zjawisko *ghostwritingu*. Jest to czynność polegająca na stworzeniu dzieła dla zamawiającego, które następnie w obiegu publicznym będzie rozpowszechniane nie pod nazwiskiem rzeczywistego twórcy, lecz samego zamawiającego. W polskim systemie prawa takie działanie pozostaje nielegalne.

Pewnego rodzaju kontratypem w tym zakresie jest jedynie tworzenie przemówień dla polityków, monarchów i hierarchów kościelnych. W praktyce takie działania pozostawia się bez sankcji prawnych. Por. M. Jankowska, *Autor i prawo do autorstwa*, Wolters-Kluwer, Warszawa 2011, s. 21.

²⁸ D. Jaroszewska-Choraś, *Autorskie prawa osobiste* (w:) M. Barczewski, E. Kowalska [red.], *Leksykon prawa własności intelektualnej*, wyd. C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 4.

respektowania utworu w nadanej przez twórcę formie. Prawo to zapewnia twórcy wyłączność decydowania o formie i postaci, w jakiej dzieło ma się ukazać. Naruszenie integralności utworu może polegać na:

- wprowadzaniu zmian w utworze;
- pominięciu niektórych elementów utworu;
- wprowadzaniu uzupełnień do utworu (jak np. dopisywanie tekstu, barwienie filmów czarno-białych).

Jak wynika z orzecznictwa, w zakresie prawa do nienaruszalności treści i formy utworu oraz jego rzetelnego wykorzystania, dopuszczalne pozostaje dokonywanie poprawek oraz prostowanie błędów ortograficznych i interpunkcyjnych²⁹.

Natomiast prawo do decydowania o pierwszym udostępnieniu utworu publiczności wyraża się w swobodnym decydowaniu przez autora o tym, czy utwór może być wydany (np. za życia autora), czy też nie. Może mieć to znaczenie w sytuacji, gdy np. twórca w swej autobiografii nie chce ujawniać pewnych faktów z życia osobistego, z uwagi na uczucia osób bliskich, bądź z innych względów dotyczących informacji wrażliwych. Uprawnienie to składa się z dwóch elementów: decyzji o tym, czy utwór jest już ukończony i czy może być przekazany publiczności, a po drugie decyzji kiedy i na jakich warunkach dzieło ma być rozpowszechnione³⁰.

Istotnym uprawnieniem twórcy, wynikającym z art. 16 omawianej ustawy, jest również prawo do nadzoru nad sposobem wykorzystania. Prawo to oznacza, iż podmiot korzystający z utworu jest zobowiązany umożliwić twórcy nadzór autorski jeszcze przed rozpowszechnieniem utworu (wskazuje na to art. 60 ust. 1 ustawy o prawie autorskim). Co do zasady nadzór ten jest nieodpłatny – koszty zmian wynikających z nadzoru ponosi twórca. Jeżeli natomiast zmiany wniesione wskutek nadzoru autorskiego okażą się niezbędne, wówczas koszty ich wprowadzenia ponosi nabywca autorskich praw majątkowych lub licencjodawca. Ponieważ prawo do nadzoru nad sposobem korzystania z utworu wynikające z art. 16 omawianej ustawy obejmuje nadzór poprzedzający rozpowszechnienie utworu, brak dochowania odpowiedniego terminu przez twórcę uważa się za tożsamy ze zgodą na rozpowszechnienie utworu (art. 60 ust 2 ustawy i prawie autorskim).

3.2 Autorskie prawa majątkowe

Autorskie prawa majątkowe definiuje się, jako cywilne prawa podmiotowe na dobrach niematerialnych, których realizacja ma na celu zaspokojenie ekonomicznych interesów twórcy³¹. Ponieważ autorskie prawa majątkowe odnoszą się do dóbr niematerialnych, są one odmiennym prawem aniżeli własność, aczkolwiek w swej konstrukcji zbliżone do prawa własności (cywilne prawa podmiotowe o charakterze bezwzględny –

²⁹ J. Sieńczyło-Chlabicz [red.], *Prawo własności intelektualnej*, wyd. LexisNexis, Warszawa 2009, s. 170.

³⁰ D. Jaroszevska-Choraś, *Autorskie prawa osobiste* (w:) M. Barczewski, E. Kowalska [red.], *Leksykon prawa własności intelektualnej*, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 5. Por. J. Sieńczyło-Chlabicz [red.], *Prawo własności intelektualnej*, Wolters-Kluwer, Warszawa 2015, s. 197.

³¹ J. Sieńczyło-Chlabicz [red.], *Prawo własności intelektualnej*, LexisNexis, Warszawa 2009, s. 96.

skuteczne *erga omnes*). Można wskazać również na inne cechy charakterystyczne tego rodzaju praw autorskich:

- charakter terminowy autorskich praw majątkowych; zgodnie z art. 36 pkt 1, prawa te gasną z upływem lat siedemdziesięciu, licząc od śmierci twórcy, a w przypadku utworów współautorskich - od śmierci współtwórcy, który przeżył pozostałych);
- zbywalność autorskich praw majątkowych; autorskie prawa majątkowe są zbywalne i mogą przejść na inne osoby w drodze dziedziczenia lub na podstawie umowy. Nabywca autorskich praw majątkowych może przenieść je na inne osoby, chyba że umowa stanowi inaczej.

Autorskie prawa majątkowe zostały ujęte w art. 17 ustawy o prawie autorskim³² i zgodnie z treścią tego artykułu uprawnienia związane z autorskimi prawami majątkowymi obejmują:

1. prawo do korzystania z utworu (np. wprowadzanie do obrotu, reprodukcja, wykonanie projektu, udostępnianie w Internecie);
2. prawo do rozporządzania utworem (np. czynności rozporządzające/sprzedaż oraz upoważniające/licencja);
3. prawo do wynagrodzenia za korzystanie z utworu (jest to prawo o charakterze pochodnym do prawa do rozporządzania utworem)³³.

3.2.1 Zbywalność autorskich praw majątkowych

Jak już wspomniano, jedną z cech wyróżniających autorskie prawa majątkowe od autorskich praw osobistych jest to, że autorskie prawa majątkowe są zbywalne - a zatem oznacza to, iż mogą przejść na inne osoby w drodze dziedziczenia lub na podstawie umowy, a dodatkowo mogą stać się przedmiotem zastawu³⁴. Podstawowym aktem prawnym regulującym przeniesienie autorskich praw majątkowych (i szerzej: również niektórych praw własności przemysłowej) jest Kodeks cywilny. W odniesieniu do praw autorskich odpowiednie zastosowanie ma także ustawa o prawie autorskim (w przypadku praw własności przemysłowej będzie to Ustawa z dn. 30.06.2000 r. Prawo własności przemysłowej). Co więcej, należy tu wskazać, iż normy z ustawy o prawie autorskim i z ustawy Prawo własności przemysłowej stanowią *lex specialis* w odniesieniu do ogólnych mechanizmów z Kodeksu cywilnego (takie stanowisko wyraził Sąd Najwyższy w wyroku z dn. 3.05.1963 r., sygn. akt I CR 250/62)³⁵.

Przejście autorskich praw majątkowych na inne podmioty w drodze dziedziczenia ma miejsce w sytuacji powołania do spadku na mocy art. 926 § 1 k.c. (poprzez dziedziczenie

³² Art. 17 u.o.p.a.: „Jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, twórcy przysługuje wyłączne prawo do korzystania z utworu i rozporządzania nim na wszystkich polach eksploatacji oraz do wynagrodzenia za korzystanie z utworu”.

³³ J. Sieńczyło-Chlabicz [red.], *Prawo własności intelektualnej*, LexisNexis, Warszawa 2009, s. 98–99.

³⁴ J. Sieńczyło-Chlabicz [red.], *Prawo własności intelektualnej*, Wolters Kluwer, Warszawa 2015, s. 96.

³⁵ K. Kleina, *Przeniesienie własności intelektualnej (w:) M. Barczewski, E. Kowalska [red.], Leksykon prawa własności intelektualnej*, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 141.

ustawowe oraz testamentowe, bądź poprzez zapis testamentowy). Natomiast przeniesienie autorskich praw majątkowych na podstawie umowy – zgodnie z art. 41 ust. 2 ustawy o prawie autorskim – może być dokonane na podstawie umowy o przeniesienie autorskich praw majątkowych lub na podstawie licencji (umowa o korzystanie z utworu).

3.2.2 Umowy prawnoautorskie

W przypadku umów prawnoautorskich generalnie obowiązuje zasada swobody umów, ograniczona przesłankami z art. 353(1) k.c.³⁶, do których zalicza się właściwość (natura) stosunku prawnego, ustawy oraz zasady współżycia społecznego. Innymi ograniczeniami związanymi z zawieraniem umów prawnoautorskich są:

1. zasada specyfikacji pól eksploatacji utworu (sposobów gospodarczego wykorzystania utworu - art. 41 ust. 2 u.o.p.a.);
2. zakaz obejmowania umową nieznanymi pól eksploatacji utworu (art. 41 ust. 2 u.o.p.a.);
3. nakaz zawierania umów w formie pisemnej (art. 53 u.o.p.a.);
4. zakaz zawierania umów dotyczących utworów mających powstać w przyszłości (art. 41 ust. 3 u.o.p.a.);
5. zasada odpłatności przeniesienia autorskich praw majątkowych (art. 43 u.o.p.a.).

Jak już wspomniano w ustawie o prawie autorskim, wyróżnia się dwa rodzaje umów prawnoautorskich: umowę o przeniesienie autorskich praw majątkowych oraz umowę o korzystanie z utworu (umowa licencyjna). Istotą umowy przenoszącej autorskie prawa majątkowe (np. umowa wydawnicza) jest przeniesienie autorskich praw majątkowych na nabywcę pod tytułem odpłatnym, co jest nabyciem pochodnym i konstytutywnym³⁷. Taka umowa oznacza, iż dotychczas uprawniony twórca traci możliwość wyłącznego korzystania z utworu na rzecz nabywcy poprzez dokonanie cesji całości bądź części autorskich praw majątkowych. Jest więc to przeniesienie prawnie i gospodarczo wyodrębnionego elementu całości prawa autorskiego. Niezbędne pozostaje w tym przypadku określenie pól eksploatacji utworu – a więc sposobów gospodarczego wykorzystania utworu (np. publiczne wykonanie, wyświetlanie, najem itp.)³⁸.

Zgodnie z ustawą, umowa przenosząca autorskie prawa majątkowe wymaga zachowania formy pisemnej pod rygorem nieważności (art. 53 u.o.p.a.). Ponadto umowa przenosząca autorskie prawa majątkowe obejmuje pola eksploatacji wyraźnie w niej wymienione. W końcu ustawa wskazuje, że jeżeli w umowie nie postanowiono inaczej, twórca zachowuje wyłączne prawo zezwalania na wykonywanie zależnego prawa autorskiego³⁹, mimo, że w umowie postanowiono o przeniesieniu całości praw majątkowych (art. 46 u.o.p.a.). Warta uwagi jest również treść art. 49 ust. 2 ustawy o prawie autorskim wskazująca, iż „następca prawny, choćby nabył całość autorskich praw majątkowych, nie może, bez zgody twórcy, czynić zmian w utworze, chyba że są one spowodowane oczywistą koniecznością, a

³⁶ Art. 352(1) k.c.: „Strony zawierające umowę mogą ułożyć stosunek prawny według swego uznania, byleby jego treść lub cel nie sprzeciwiały się właściwości (naturze) stosunku, ustawie ani zasadom współżycia społecznego”.

³⁷ J. Sieńczyło-Chlabicz [red.], *Prawo własności intelektualnej*, LexisNexis, Warszawa 2009, s. 153.

³⁸ Zob. art. 50 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, Dz.U. 1994 nr 24 poz. 83.

³⁹ Zależne prawo autorskie to prawo do opracowania cudzego utworu. Zob. art. 2 ust. 2 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, Dz.U. 1994 nr 24 poz. 83.

twórca nie miałby słusznej podstawy im się sprzeciwić [...]”. Zatem stanowi to ważne ograniczenie swobody dysponowania utworem przez nabywcę autorskich praw majątkowych.

Koniecznymi elementami umowy o przeniesienie autorskich praw majątkowych są:

1. zamieszczenie klauzuli o przeniesieniu autorskich praw majątkowych ze zbywcy na nabywcę;
2. wyraźne zaznaczenie pól eksploatacji jakich dotyczy przeniesienie autorskich praw majątkowych;
3. oznaczenie utworu, do którego prawa mają być przeniesione;
4. określenie wynagrodzenia.

Z kolei drugim rodzajem umów autorskich jest umowa licencyjna (umowy o korzystanie z danego utworu). Istotę umowy licencyjnej w prawie autorskim stanowi brak przeniesienia autorskich praw majątkowych ze zbywcy (licencjodawcy) na nabywcę (licencjobiorcę) i tym samym upoważnienie licencjobiorcy do korzystania z określonych uprawnień na określonych polach eksploatacji w ramach prawa autorskiego, przy czym licencjodawca zachowuje swoje prawa do utworu⁴⁰. Zgodnie z treścią art. 67 u.o.p.a., twórca może udzielić upoważnienia do korzystania z utworu na wymienionych w umowie polach eksploatacji z określeniem zakresu, miejsca i czasu tego korzystania. Jak wskazuje ustawa, wyróżnia się trzy rodzaje licencji: licencję wyłączną, licencję niewyłączną oraz sublicencję.

Licencja wyłączna zastrzega wyłączność korzystania z utworu w określony sposób. Jest to zarazem zobowiązanie do tego, że licencjodawca nie będzie udzielał licencji na tym samym polu eksploatacji innym podmiotom⁴¹. Z kolei licencja niewyłączna (najczęściej występująca w obrocie prawnym) polega na tym, że licencjodawca może korzystać z utworu i równocześnie udzielać dalszych licencji kolejnym podmiotom. W tym przypadku stosuje się domniemanie udzielenia licencji niewyłącznej w razie wątpliwości co do rodzaju udzielonej licencji (taki rodzaj licencji można zawrzeć również ustnie). Jak wskazuje art. 67 ust. 2 u.o.p.a. „jeżeli umowa nie zastrzega wyłączności korzystania z utworu w określony sposób (licencja wyłączna), udzielenie licencji nie ogranicza udzielenia przez twórcę upoważnienia innym osobom do korzystania z utworu na tym samym polu eksploatacji (licencja niewyłączna)”. Ponadto zgodnie z art. 67 ust. 3 ustawy o prawie autorskim wyróżnia się sublicencję, która polega na tym, że licencjobiorca udziela upoważnienia do korzystania z utworu osobie trzeciej (sublicencjobiorcy) za zgodą licencjodawcy w identycznym zakresie lub węższym. Sublicencja wygasa najpóźniej z chwilą wygaśnięcia licencji. Szczególnym rodzajem licencji jest tzw. licencja przymusowa⁴², która zostanie jednak omówiona w rozdziale dotyczącym prawa własności przemysłowej.

3.2.3 Czas trwania autorskich praw majątkowych

Co do zasady autorskie prawa majątkowe wygasają z upływem lat siedemdziesięciu licząc od śmierci twórcy, a w przypadku utworów współautorskich licząc od

⁴⁰ K. Kleina, *Przeniesienie własności intelektualnej (w:) M. Barczewski, E. Kowalska [red.], Leksykon prawa własności intelektualnej*, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 142.

⁴¹ Zgodnie z art. 67 ust. 5 ustawy o prawie autorskim licencja wyłączna wymaga zachowania formy pisemnej.

⁴² Licencja przymusowa uregulowana jest w art. 82 i n. Ustawy z dnia 30 czerwca 2000 r. Prawo własności przemysłowej - Dz.U. 2001 nr 49 poz. 508.

daty śmierci współtwórcy, który przeżył pozostałych (art. 36 pkt 1 u.o.p.a.). Majątkowe prawa autorskie zasadniczo trwają więc przez okres życia twórcy i siedemdziesiąt lat po jego śmierci. Faktycznie czas ich trwania zależy od momentu zajścia określonych okoliczności, wyznaczających początek biegu owego siedemdziesięcioletniego okresu ochrony⁴³. Jak wskazuje się w literaturze, nie sposób dokładnie określić maksymalnego czasu funkcjonowania majątkowych praw autorskich. Zależy on od długości okresu między momentem zaistnienia praw a momentem, który wyznacza początek przewidzianego przez ustawę siedemdziesięcioletniego okresu ich trwania. Tym momentem może być śmierć twórcy (współtwórcy) albo pierwsze rozpowszechnienie utworu. Okres ten może trwać zarówno kilka dni, jak i kilkadziesiąt lat⁴⁴. Jak wskazuje art. 36 pkt 2 u.o.p.a. w przypadku, gdy twórca pozostaje anonimowy oraz gdy prawa majątkowe przysługują innemu podmiotowi (np. producentowi utworu zbiorowego), okres ochrony wspomnianych praw liczy się od daty pierwszego rozpowszechnienia, chyba że pseudonim nie pozostawia wątpliwości co do tożsamości autora lub jeżeli autor ujawnił swoją tożsamość.

Co istotne: po upływie okresu siedemdziesięciu lat autorskie prawa majątkowe do utworu wygasają. Oznacza to, że utwory znajdujące się wcześniej w dyspozycji określonych podmiotów, z chwilą wygaśnięcia praw majątkowych przechodzą do domeny publicznej. Nie ma zatem przeszkód w korzystaniu z nich przez osoby zainteresowane eksploatacją takich utworów, przy czym wymaga się respektowania autorskich praw osobistych⁴⁵. Przed 2015 rokiem utwory, w stosunku do których czas ochrony autorskich praw majątkowych upłynął i mogły one być swobodnie wykorzystywane, to jednak polski ustawodawca przewidywał z tytułu takiego użytkowania opłaty od producentów i wydawców (dawny art. 40 u.o.p.a.). W roku 2015 weszła w życie nowelizacja polskiego prawa autorskiego, która m.in. zmieniła dotychczasowe zasady wydawania utworów pozostających w domenie publicznej. Zlikwidowano Fundusz Promocji Twórczości oraz obowiązek odprowadzania przez producentów i wydawców opłat z tytułu sprzedaży egzemplarzy wszelkich utworów. Obecnie z twórczości umieszczonej w domenie publicznej można korzystać bez ograniczeń, z respektowaniem praw osobistych, tj. podając autora i tytuł utworu⁴⁶.

Art. 36 ustawy o prawie autorskim wskazuje szczegółowo okoliczności od których liczy się okres lat siedemdziesięciu. Zgodnie z ustawą okres lat siedemdziesięciu liczony jest:

1. od śmierci twórcy, a do utworów współautorskich – od śmierci współtwórcy, który przeżył pozostałych;
2. w odniesieniu do utworu, którego twórca nie jest znany – od daty pierwszego rozpowszechnienia, chyba że pseudonim nie pozostawia wątpliwości co do tożsamości autora lub jeżeli autor ujawnił swoją tożsamość;
3. w odniesieniu do utworu, do którego autorskie prawa majątkowe przysługują z mocy ustawy innej osobie niż twórca – od daty rozpowszechnienia utworu, a gdy utwór nie został rozpowszechniony – od daty jego ustalenia;
4. w odniesieniu do utworu audiowizualnego – od śmierci najpóźniej zmarłej z wymienionych osób: głównego reżysera, autora scenariusza, autora dialogów, kompozytora muzyki skomponowanej do utworu audiowizualnego;

⁴³ A.M. Dereń, *Własność intelektualna i przemysłowa*, PWSZ w Nysie, Nysa 2007, s. 39.

⁴⁴ R. Golań, *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, C.H. Beck, Warszawa 2005, s. 142.

⁴⁵ Jak w przyp. 43.

⁴⁶ Należy jednak zwrócić uwagę, iż jeśli dzieło literackie było tłumaczone z innego języka, prawa majątkowe do tłumaczenia wygasają dopiero siedemdziesiąt lat po śmierci tłumacza.

5. w odniesieniu do utworu słowno-muzycznego, jeżeli utwór słowny i utwór muzyczny zostały stworzone specjalnie dla danego utworu słowno-muzycznego – od śmierci później zmarłej z wymienionych osób: autora utworu słownego albo kompozytora utworu muzycznego.

Co więcej, jak wskazuje art. 37 u.o.p.a., jeśli bieg terminu wygaśnięcia autorskich praw majątkowych rozpoczyna się od rozpowszechnienia utworu, a utwór rozpowszechniono w częściach, odcinkach, fragmentach lub wkładkach, bieg terminu liczy się oddzielnie od daty rozpowszechnienia każdej z wymienionych części.

3.3. Utwór w prawie autorskim

Definicja utworu znajduje się w art. 1 ust. 1 ustawy o prawie autorskim⁴⁷, zgodnie z którą utworem jest „każdy przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiejkolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia”. Zgodnie z ust. 2 tego artykułu przedmiotem prawa autorskiego są w szczególności utwory:

- 1) wyrażone słowem, symbolami matematycznymi, znakami graficznymi (teksty literackie, publicystyczne, naukowe, materiały kartograficzne oraz programy komputerowe);
- 2) plastyczne;
- 3) fotograficzne;
- 4) lutnicze⁴⁸;
- 5) wzornictwa przemysłowego;
- 6) architektoniczne, architektoniczno-urbanistyczne i urbanistyczne;
- 7) muzyczne i słowno-muzyczne;
- 8) sceniczne, sceniczno-muzyczne, choreograficzne i pantomimiczne;
- 9) audiowizualne (w tym filmowe)⁴⁹.

Powyższy katalog nie ma charakteru zamkniętego, jest zarazem przykładem utworów najbardziej typowych w obrocie prawno-gospodarczym. W przypadku niektórych kategorii utworów (np. architektonicznych, audiowizualnych, bądź programów komputerowych) przewidziano odrębne mechanizmy prawne w zakresie ich traktowania⁵⁰. Tym samym ustawodawca konstruuje niezwykle korzystny dla podmiotów uprawnionych system mechanizmów ochronnych utworu. Przyczyną tego faktu jest to, iż system ten pozostaje całkowicie odformalizowany⁵¹, pozbawiony opłat administracyjnych, a zarazem jest restrykcyjny oraz długoterminowy (w Polsce okres ochrony podmiotu uprawnionego trwa, co do zasady, siedemdziesiąt lat licząc od śmierci twórcy⁵²). Co istotne, utwór prawno-autorski stanowi dobro prawne niematerialne, które należy odróżnić od przedmiotu materialnego, na

⁴⁷ Zob. Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych, Dz.U. 1994 nr 24 poz. 83.

⁴⁸ Więcej o tym: Emilia Jasińska, . *Utwór lutniczy w przedmiocie praw autorskich*; <https://bibliotekanauki.pl/articles/1790029.pdf>; [dostęp: 21.11.2023.]

⁴⁹ Jak wskazuje ustawa, ochroną może być objęty wyłącznie sposób wyrażania. Nie są objęte ochroną odkrycia, idee, procedury, metody i zasady działania oraz koncepcje matematyczne (art. 1 ust. 2(1) u.o.p.a.). Powodem tego jest fakt, iż ustawodawca chciał odróżnić twórczość od odtwarzania stanu natury, jak również zachować szeroko pojęty postęp cywilizacyjny. Zob. D. Flisak, Utwór (w:) M. Barczewski, E. Kowalska [red.], *Leksykon prawa własności intelektualnej*, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 175.

⁵⁰ *Ibidem*, s. 174.

⁵¹ Zob. art. 1 ust. 4 ustawy o prawie autorskim - Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych, Dz.U. 1994 nr 24 poz. 83.

⁵² Jak w przyp. 49.

którym utwór został utrwalony (nośnik materialny w postaci płótna, papieru, zapisu magnetycznego bądź cyfrowego, płyty CD itp.). A zatem utwór stanowi dzieło ludzkich myśli i wyobrażeń, która może być przyporządkowana określonej osobie i jest przedmiotem stosunków prawnych⁵³.

Podstawowymi cechami, które warunkują przyznanie danemu dziełu statusu utworu jest fakt, że stanowi on wynik pracy twórczej, ma charakter indywidualny oraz daje możliwość jego percepcji (czyli zmysłowego dostrzeżenia) przez osoby trzecie. Aby dana twórczość mogła być uznana za utwór w rozumieniu prawa autorskiego, powinna wykazywać następujące cechy:

- 1) powinna stanowić rezultat pracy człowieka-twórcy (autorskie prawa osobiste nie przysługują przyrodzie, osobom prawnym oraz innym jednostkom organizacyjnym);
- 2) wytwór taki powinien być przejawem działalności twórczej (a więc mieć indywidualny charakter wyróżniający oraz choćby w pewnym stopniu cechować się oryginalnością);
- 3) ustalenie utworu, czyli moment jego powstania, może nastąpić w dowolnej postaci (np. w postaci nieutrwalonej jak improwizacja muzyczna bądź recytatorska);
- 4) wytwór ludzkiego umysłu musi umożliwiać jego percepcję przez osoby trzecie⁵⁴.

Istotnym zagadnieniem jest utrwalenie utworu, co oznacza wyrażenie treści utworu na nośniku materialnym umożliwiającym wielokrotne odtwarzanie tej samej treści (poprzez np. druk, malunek oraz zapis magnetyczny bądź cyfrowy). Przykładem utrwalenia utworu może być:

- wywołanie zdjęcia;
- sporządzenie zapisu nutowego;
- zapis słowny utworu literackiego;
- zapis plastyczny na płótnie malarskim;
- nagranie fonii oraz wizji na nośniku cyfrowym bądź magnetycznym.

Co istotne, większość utworów musi zostać utrwalona, ażeby możliwa była ich percepcja przez inne osoby. Przykładem tego mogą być prace plastyczne, fotografie, unikatowy instrument muzyczny (w tym także utwory lutnicze) oraz utwory architektoniczne (w znaczeniu niematerialnej koncepcji bądź projektu). Natomiast krótkie utwory literackie albo muzyczne mogą być przedstawione publiczności w postaci nieutrwalonej - jak np. odpowiednio recytacja bądź koncert.

Jak wskazuje art. 1. ust. 1 ustawy o prawie autorskim, utworem może być jakikolwiek przejaw działalności twórczej - niezależnie od jego wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia. Warto zatem wskazać jakie to czynniki nie mają wpływu na kwalifikację utworu. Zaliczyć do nich należy:

1. wartość utworu;
2. przeznaczenie utworu;
3. sposób wyrażenia utworu;

⁵³ Por. J. Sieńczyło-Chlabicz [red.], *Prawo własności intelektualnej*, LexisNexis, Warszawa 2009, s. 39 i n.

⁵⁴ *Ibidem*.

4. czynniki wynikające z orzecznictwa: naśladownictwo, nakład pracy, jakość i rozmiary danego utworu.

W art. 4 ustawy o prawie autorskim ustawodawca wskazuje, iż niektóre wytwory ludzkiego umysłu nie mogą stanowić przedmiotu ochrony prawa autorskiego. Do tego rodzaju wytworów zalicza się:

1. akty normatywne lub ich urzędowe projekty;
2. urzędowe dokumenty, materiały, znaki i symbole;
3. opublikowane opisy patentowe lub ochronne;
4. proste informacje prasowe.

Uzasadnieniem takiej regulacji jest interes społeczny polegający na swobodzie dostępu i korzystania z określonych informacji oraz materiałów o znaczeniu państwowym. W przypadku prostych informacji prasowych trudno byłoby wskazać na elementy twórcze, a ponadto, dzięki takiemu wyłączeniu z przedmiotu ochrony prawa autorskiego w większym stopniu zagwarantowana jest swoboda szybkiego przepływu bieżących informacji. Odnośnie znaków i symboli urzędowych ustawodawca nie wymienia enumeratywnie przykładów takich symboli, lecz można przyjąć, że chodzi tu o takie znaki jak m.in.: stemple, ordery, znaki akcyzy oraz znaki drogowe. Odnosząc się do opisów patentowych, należy wskazać, iż jest to część składowa dokumentu patentowego, gdzie znajdują się ogólne rysunki techniczne oraz syntetyczny opis zasad działania wynalazku. Informacje te podlegają publikacji, celem umożliwienia zapoznania się z nimi przez innych potencjalnych wynalazców pracujących nad podobnymi projektami, które nie mogłyby uzyskać ochrony z uwagi na powielanie podobnych rozwiązań technicznych.

Utworami spornymi w rozumieniu ustawy o tzw. niskim stopniu twórczości, są graniczne wytwory intelektu. Chodzi tu m.in. o takie kategorie wytworów jak: książki telefoniczne, kucharskie i adresowe, formularze, instrukcje obsługi, listy, tabele, wykresy, nieurzędowe projekty aktów normatywnych, testy egzaminacyjne, wywiady, wzory umów, zestawienia programów telewizyjnych i radiowych, rozkłady jazdy, katalogi, cenniki, prospekty reklamowe itp. Precyzyjne wskazanie zakresu ochrony takich wytworów nie jest możliwe i z reguły nie są one kwalifikowane do kategorii „utworów”⁵⁵. Przykładów granicznych wytworów intelektu jest wiele. Orzecznictwo sądów często doprecyzowuje, czy dany wytwór ludzkiego umysłu zasługuje na miano utworu i tym samym – na przyznanie ochrony w oparciu o ustawę o prawie autorskim i prawach pokrewnych⁵⁶.

3.3.1 Podział utworów w prawie autorskim

Ustawa o prawie autorskim wprowadza rozróżnienie pomiędzy utworami w zależności od ilości i rodzaju twórców, wprowadzając następujący podział:

- 1) utwór samoistny (art. 1 ust. 1 u.o.p.a.) ;

⁵⁵ Zob. Komentarz do art. 1 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (w:) J. Barta, R. Markiewicz [red.], *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, LEX 2011.

⁵⁶ D. Flisak, *Utwór* (w:) M. Barczewski, E. Kowalska [red.], *Leksykon prawa własności intelektualnej*, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 176.

- 2) utwór współautorski (art. 9 u.o.p.a.);
- 3) utwór połączony (art. 10 u.o.p.a.);
- 4) utwór zbiorowy (art. 11 u.o.p.a.);
- 5) utwór zależny (art. 2 ust. 2 u.o.p.a.) ;
- 6) utwór inspirowany (art. 2 ust. 4 u.o.p.a.);
- 7) utwór pracowniczy (art. 12 u.o.p.a.).
- 8) utwór naukowy (art. 14 u.o.p.a.)

Utwór samoistny jest podstawowym typem utworu w rozumieniu prawa autorskiego, którego twórcą jest pojedyncza osoba i tworząca dane dzieło na własny rachunek (twórczość nie wynika ze stosunku pracy, ani z faktu zatrudnienia w instytucji naukowej - na uczelni bądź w innym ośrodku naukowym). Za utwór współautorski uważa się utwór, powstały w rezultacie współdziałania kilku osób tworzących jedno dzieło. Wyróżnić można dwa podtypy utworów współautorskich: utwór współautorski rozłączny oraz utwór współautorski nierozłączny. Utwór współautorski rozłączny charakteryzuje się tym, że wkład poszczególnych autorów pozostaje możliwy do wyodrębnienia, jak w przypadku melodii oraz tekstu, czy powieści i ilustracji. Z kolei w przypadku utworu współautorskiego nierozłącznego, części wkładu poszczególnych współautorów nie nadają się do samodzielnej eksploatacji i nie można ich rozdzielić bez uszczerbku dla danego dzieła (dobrym przykładem może być projekt artystyczny rzeźby oraz wykonawstwo samej rzeźby)⁵⁷. Co istotne, współautorstwa nie będzie stanowić samo finansowanie dzieła, pomysł realizatorski bądź dostarczenie odpowiednich materiałów, z uwagi na brak cech twórczych takich działań⁵⁸. Jak wskazuje art. 9 ust. 1 ustawy o prawie autorskim współtwórcom przysługuje prawo autorskie wspólnie i domniemywa się, że wielkości udziałów są równe. Dotyczy to jednak autorskich praw majątkowych, gdyż prawa osobiste przysługują każdemu z twórców osobno⁵⁹. Ponadto każdy ze współtwórców może wykonywać prawo autorskie do swojej części utworu mającej samodzielne znaczenie, bez uszczerbku dla praw pozostałych współtwórców.

Utwór połączony charakteryzuje się większym stopniem rozdzielania utworów - zazwyczaj już istniejących. W przypadku połączenia dwóch lub więcej utworów, każdemu twórcy przysługuje jego własne prawo autorskie. Co istotne, całość utworów połączonych nie stanowi odrębnego utworu, lecz sumę dzieł połączonych (np. wiersz oraz muzyka, tekst oraz obraz itp.). Jak wskazuje art. 10 ustawy o prawie autorskim, jeżeli twórcy połączyli swoje odrębne utwory w celu wspólnego rozpowszechniania, każdy z nich może żądać od pozostałych twórców udzielenia zezwolenia na rozpowszechnianie tak powstałej całości, chyba że istnieje słuszna podstawa odmowy, a umowa nie stanowi inaczej. Dla ukazania różnic pomiędzy utworem połączonym a współautorskim, warto wskazać, iż w przypadku utworów połączonych twórcy mogli żyć w różnych epokach, nie mając nawet szans na

⁵⁷ Por. A. Nowicka (w:) J. Barta [red.], *Prawo autorskie. System prawa prywatnego*, t. 13, C.H. Beck, Warszawa 2007, s. 81.

⁵⁸ J. Sieńczyło-Chlabicz [red.], *Prawo własności intelektualnej*, LexisNexis, Warszawa 2009, s. 69 i n.

⁵⁹ J. Marszałek, Utwór współautorski (w:) M. Barczewski, E. Kowalska [red.], *Leksykon prawa własności intelektualnej*, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 192–193.

wzajemne poznanie się, co obrazuje wspomniany większy stopień rozdzielenia tak powstałych utworów.

Utwór zbiorowy powstaje natomiast w wyniku współpracy twórców odrębnych partii materiału, którego całość została połączona w jeden utwór za sprawą działalności redaktorskiej⁶⁰. Poszczególne partie materiału mogą mieć charakter nietwórczy, lecz redaktor nadaje całości materiału taki walor, dokonując odpowiedniego wyboru, tworząc właściwy układ i zespala ją w utwór prawno-autorski⁶¹. Zgodnie z piśmiennictwem, definicja taka – pomimo braku jej zakreszenia w ustawie – oddaje istotę utworu zbiorowego⁶². Jak wskazuje art. 11 ustawy o prawie autorskim, autorskie prawa majątkowe do utworu zbiorowego, przysługują producentowi lub wydawcy, a do poszczególnych części mających samodzielne znaczenie - ich twórcom. Ponadto, jak wskazuje ten sam artykuł ustawy, domniemywa się, że producentowi lub wydawcy przysługuje prawo do tytułu utworu. Autorskie prawa majątkowe w odniesieniu do utworu zbiorowego przysługują innemu podmiotowi niż sam twórca, z uwagi na poniesione przez wydawcę koszty organizacyjne oraz finansowe⁶³. Przykładem utworu zbiorowego są słowniki, encyklopedie, roczniki, komentarze, programy publicystyczne itp.

Utwór zależny można określić jako utwór przejmujący z innego, już istniejącego, utworu część jego treści bądź formy, a zarazem posiadający niezależny wkład twórczy. Istotą pojęcia jest tutaj przejęcie elementów twórczych z istniejącego wcześniej utworu, przy założeniu, że autor opracowania sam wniesie pewien wkład twórczy⁶⁴. Jak wskazuje art. 2 ust. 2 ustawy o prawie autorskim, utwór zależny stanowi opracowanie twórczości innego autora, które to opracowanie zależy od zezwolenia twórcy utworu pierwotnego (prawo zależne), chyba że autorskie prawa majątkowe do utworu pierwotnego wygasły. Utwór zależny podlega ochronie na tych samych zasadach co utwór pierwotny z tym zaznaczeniem, że należy wymienić twórcę oryginału⁶⁵.

Istotnym zagadnieniem pozostaje odróżnienie utworu zależnego od utworu inspirowanego określonego w art. 2 ust. 4 ustawy o prawie autorskim. W artykule tym ustawodawca wskazuje jedynie, iż za opracowanie nie uważa się utworu powstałego w wyniku inspiracji cudzym utworem, a zatem prawa autorskie nie są zależne od twórcy inspirowanego. Co istotne, w przypadku utworu inspirowanego, cudzy utwór nie może stać się częścią nowego dzieła (jak ma to miejsce w przypadku utworu zależnego), natomiast może stać się inspiracją, wzorcem stylistycznym bądź motywem nowego, odrębnego dzieła pod warunkiem zachowania odpowiednich proporcji. Dobrym przykładem utworów inspirowanych są wszelkiego rodzaju wariacje muzyczne, improwizacje jazzowe bądź literackie, a także wykorzystanie cudzych inspiracji w sztukach wizualnych⁶⁶.

⁶⁰ Por. D. Sokołowska, *Utwory zbiorowe w prawie autorskim. Ze szczególnym uwzględnieniem Encyklopedii i Słowników*, ZNUJ, Kraków 2001, s. 140.

⁶¹ S. Grzybowski, A. Kopff, J. Serda, *Zagadnienia prawa autorskiego*, PWN, Warszawa 1973, s. 198.

⁶² D. Sokołowska, *Utwory zbiorowe w prawie autorskim. Ze szczególnym uwzględnieniem encyklopedii i Słowników*, ZNUJ, Kraków 2001, s. 139–140.

⁶³ A. Czubek, *Utwór zbiorowy* (w:) M. Barczewski, E. Kowalska [red.], *Leksykon prawa własności intelektualnej*, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 196.

⁶⁴ J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2014, s. 33.

⁶⁵ A. Czubek, *Utwór zależny* (w:) M. Barczewski, E. Kowalska [red.], *Leksykon prawa własności intelektualnej*, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 194.

⁶⁶ Por. A. Tischner, A. Wojciechowska, *Pojęcia „utwór w wersji oryginalnej” oraz „utwór w postaci opracowania” na tle stosowania art. 116 u.o.p.a.*, ZNUJ 2009, Kraków 2009, z 4, s. 79–90.

Utworem pracowniczym – zgodnie z art. 12 ustawy o prawie autorskim – jest utwór stworzony przez pracownika w ramach obowiązków wynikających ze stosunku pracy. Z chwilą przyjęcia utworu pracodawca nabywa autorskie prawa majątkowe w granicach wynikających z celu umowy o pracę i zgodnego zamiaru stron. Co istotne, nabycie przez pracodawcę praw autorskich do utworu następuje nie w momencie ustalenia utworu (początku jego powstawania), a w chwili jego przyjęcia jako finalnego efektu twórczości pracownika, co potwierdza pochodny sposób nabycia tych praw⁶⁷. Przyjęcie utworu przez pracodawcę jest równoznaczne z nabyciem autorskich praw majątkowych. Inaczej sytuacja wygląda z programem komputerowym, w stosunku do którego następuje pierwotne nabycie praw autorskich przez pracodawcę (por. art. 74 ust. 3 u.o.p.a.). A zatem utwór pracownicz, nie będący programem komputerowym, pozostaje własnością pracownika do czasu jego przyjęcia przez pracodawcę.

Rozwiązanie takie podkreśla interes pracodawcy i wynika z założenia, że umowa o pracę właściwie zabezpiecza wynagrodzenie pracownika-twórcy oraz zastępuje autorskie prawa majątkowe związane z eksploatacją utworu. Jak wskazuje się w literaturze, powstanie utworów pracowniczych może wynikać z nawiązania stosunku pracy na podstawie umowy o pracę, ale także na podstawie mianowania, powołania oraz spółdzielczej umowy o pracę⁶⁸. Jak wskazuje art. 12 ust. 2 ustawy o prawie autorskim, jeśli pracodawca, w okresie dwóch lat od daty przyjęcia utworu, nie przystąpi do rozpowszechniania utworu pracowniczego, twórca może wyznaczyć pracodawcy na piśmie odpowiedni termin na rozpowszechnienie utworu z tym skutkiem, że po jego bezskutecznym upływie prawa uzyskane przez pracodawcę wraz z własnością przedmiotu, na którym utwór utrwalono, powracają do twórcy, chyba że umowa stanowi inaczej.

Ostatnim z rodzajów utworów ujętym w ustawie o prawie autorskim jest utwór naukowy – do którego odnosi się art. 14 u.o.p.a. Jest to swego rodzaju podtyp utworu pracowniczego polegający na mechanizmie pierwszeństwa możliwości opublikowania przez instytucję naukową utworu stworzonego przez jej pracownika w wyniku wykonywania obowiązków ze stosunku pracy, przy czym twórcy przysługuje prawo do wynagrodzenia. Pierwszeństwo opublikowania wygasa, jeżeli w ciągu sześciu miesięcy od dostarczenia utworu nie zawarto z twórcą umowy o wydanie utworu albo jeżeli w okresie dwóch lat od daty jego przyjęcia utwór nie został opublikowany. Jak stanowi art. 14 ust. 2 ustawy o prawie autorskim, instytucja naukowa może, bez odrębnego wynagrodzenia, korzystać z materiału naukowego zawartego w utworze, o którym mowa w ust. 1, oraz udostępniać ten utwór osobom trzecim, jeżeli wynika to z uzgodnionego przeznaczenia utworu lub zostało postanowione w umowie. Zatem przyjąć można, iż utwór naukowy to każdy przejaw twórczości powstały w ramach instytucji badawczo-naukowej cechujący się wartością naukową, w tym o charakterze technicznym i jest rezultatem naukowego procesu poznawczego odnoszącego się do obiektywnie istniejącego stanu rzeczy⁶⁹.

⁶⁷ Zob. E. Kowalska, *Utwór pracownicz* (w:) M. Barczewski, E. Kowalska [red.], *Leksykon prawa własności intelektualnej*, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 189.

⁶⁸ E. Kowalska, *Utwór pracownicz* (w:) M. Barczewski, E. Kowalska [red.], *Leksykon prawa własności intelektualnej*, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 187.

⁶⁹ A. Nowicka (w:) J. Barta [red.], *Prawo autorskie. System Prawa Prywatnego*, t. 13, Warszawa 2007, s. 100.

3.4 Dozwolony użytek w prawie autorskim

Instytucja dozwolonego użytku w prawie autorskim jest - co do istoty – formą ograniczenia autora (bądź podmiotu uprawnionego) z tytułu praw autorskich, na rzecz eksploatujących utworów. Innymi słowy: to wyjątek od zasady określonej w art. 17 u.o.p.a. wskazującej, iż autor ma wyłączność w zakresie korzystania i rozporządzania utworem; stanowi on ograniczenie monopolu autorskiego polegające na uprawnieniu od korzystania z utworu bez zgody twórcy (ewentualnie podmiotu uprawnionego)⁷⁰. Co istotne i warte podkreślenia: instytucja dozwolonego użytku ogranicza autorowi jedynie wyłączność korzystania i rozporządzania utworem, a nie samą treść prawa przysługującego twórcy⁷¹. Oczywiście korzystając z instytucji dozwolonego użytku, należy mieć na względzie art. 35 i 36 ustawy o prawie autorskim, które to artykuły wskazują na obowiązek wymienienia imienia i nazwiska twórcy oraz źródła, a także zasadę nienaruszania „słusznym interesów twórcy”⁷². W polskim systemie prawa obowiązuje dychotomiczny podział dozwolonego użytku na osobisty (prywatny) oraz publiczny⁷³. Szczególnego rodzaju odmianą dozwolonego użytku jest również prawo cytatu.

3.4.1 Dozwolony użytek osobisty

Istotą dozwolonego użytku osobistego (zwanego również dozwolonym użytkowaniem prywatnym) jest to, że instytucja ta jest adresowana do indywidualnych jednostek (osób fizycznych). Celem takiej regulacji ustawowej są kwestie realizmu ustawodawcy by nie tworzyć martwych przepisów, co wynika z zasady racjonalności prawa⁷⁴. W piśmiennictwie wskazuje się, iż u podłoża tego mechanizmu znajduje się próba zapewnienia równowagi pomiędzy uprawnieniami autora, a szeroko rozumianym interesem społecznym⁷⁵. Instytucja dozwolonego użytku prywatnego – przy zachowaniu odpowiedniego kręgu osób – dotyczy w zasadzie wszystkich sposobów gospodarczego korzystania z utworu (tzw. pól eksploatacji), takich jak: publiczne wykonanie, wyświetlanie itp. Pomimo braku określenia w ustawie celu dozwolonego użytku prywatnego, praktyka stosowania prawa wskazuje na cel rozrywkowy, kolekcjonerski, hobbystyczny, edukacyjno-naukowy oraz archiwalny.

Zgodnie z treścią art. 23 ust. 1 ustawy o prawie autorskim bez zezwolenia twórcy wolno nieodpłatnie korzystać z już rozpowszechnionego utworu w zakresie własnego użytku osobistego. Ustęp 2 tego samego artykułu określa natomiast zakres podmiotowy mechanizmu dozwolonego użytku prywatnego, obejmując możliwość korzystania z pojedynczych egzemplarzy utworów przez krąg osób pozostających w związku osobistym, w szczególności chodzi o związek pokrewieństwa, powinowactwa lub o relacje towarzyskie. Na gruncie

⁷⁰ J. Sieńczyło-Chlabicz [red.], *Prawo własności intelektualnej*, LexisNexis, Warszawa 2009, s. 115 i n.

⁷¹ D.K. Gęsicka, *O paradygmacie dozwolonego użytku prywatnego oraz opłatach reprograficznych słów kilka*, „Studia Iuridica Toruniensia”, t. XVI, Toruń 2005, s. 67.

⁷² Por. J. Markowski, *Dozwolony użytek gier komputerowych*, Pal. 2016, Nr 7–8, s. 35.

⁷³ D. Jaroszevska-Choraś, *Dozwolony użytek osobisty* (w:) M. Barczewski, E. Kowalska [red.], *Leksykon prawa własności intelektualnej*, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 19.

⁷⁴ W innym przypadku niezwykle trudno byłoby ustawodawcy przeciwdziałać udostępnianiu np. książki czy płyty z muzyką w kręgu rodzinnym czy towarzyskim.

⁷⁵ D.K. Gęsicka, *O paradygmacie dozwolonego użytku prywatnego oraz opłatach reprograficznych słów kilka*, „Studia Iuridica Toruniensia”, t. XVI, Toruń 2005, s. 68.

omawianego artykułu można zatem wskazać na przesłanki dopuszczalności korzystania z określonego utworu w ramach dozwolonego użytku prywatnego, do których zalicza się:

1. korzystanie z już rozpowszechnionego utworu;
2. dozwolony użytek osobisty obejmuje wyłącznie krąg osób pozostający w związku osobistym (pokrewieństwo, powinowactwo, stosunek towarzyski);
3. niekomercyjny charakter korzystania (nieodpłatność)⁷⁶.

Ustawa o prawie autorskim w art. 23 ust. 1 oraz w art. 77 ust. 1 wskazuje jednak na wyłączenia zastosowania instytucji dozwolonego użytku osobistego, stanowiąc swego rodzaju „wyjątek od wyjątku”. Na mocy wspomnianych regulacji ustawy instytucja dozwolonego użytku osobistego nie ma zastosowania w stosunku do:

- budowania według cudzego utworu (projektu) architektonicznego i architektoniczno-urbanistycznego;
- korzystania z elektronicznych baz danych spełniających cechy utworu (chyba że dotyczy to własnego użytku naukowego niezwiązanego z celem zarobkowym);
- korzystania z programów komputerowych (wyłączenie ujęte w art. 77 ust. 1 u.o.p.a.).

3.4.2 Dozwolony użytek publiczny

Dozwolony użytek publiczny to ustawowa dopuszczalność swobodnego korzystania z cudzej twórczości - bez zezwolenia uprawnionego i bez wynagrodzenia – w celu zaspokojenia potrzeb kulturalno-oświatowych społeczeństwa⁷⁷. W odróżnieniu od dozwolonego użytku prywatnego, dozwolony użytek publiczny charakteryzuje się tym, że adresatem tej instytucji jest całe społeczeństwo. Ustawa w tym przypadku wskazuje również cel tego mechanizmu, jakim są cele państwowe, gospodarcze, oświatowe, naukowe, informacyjne oraz religijne i wystawiennicze.

W celach państwowych – jak wskazuje art. 33² ustawy o prawie autorskim – wolno korzystać z utworów dla celów bezpieczeństwa publicznego lub na potrzeby postępowań administracyjnych, sądowych lub prawodawczych, co oznacza uprawnienie do korzystania z cudzej twórczości w postępowaniach sądowo-administracyjnych, przy cytowaniu pism procesowych przez strony sporu, a także w ramach sporządzania orzeczeń, decyzji i uzasadnień dokumentów wydawanych przez organy państwowe.

Dozwolony użytek publiczny służy również celom gospodarczym w postaci incydentalnego zwielokrotniania utworów. Jak stanowi art. 23¹ u.o.p.a., nie wymaga zezwolenia twórcy tymczasowe zwielokrotnienie o charakterze przejściowym lub

⁷⁶ J. Sieńczyło-Chlabicz [red.], *Prawo własności intelektualnej*, Wolters-Kluwer, Warszawa 2015, s. 114. Por. R. Golał, *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, C.H. Beck, Warszawa 2005, s. 148. Autor wskazuje tam, iż: „Własny użytek osobisty przeciwstawić należy użytkowi komercyjnemu. Użytkownik nie może więc zastąpić się płynącym z art. 23 ustawy uprawnieniem, jeśli z odpowiedniego dysponowania danym utworem uczyni sobie źródło zysku. Zachowaniem niedozwolonym, niemieszczącym się w ustawowej konstrukcji użytku prywatnego, będzie odpłatne udostępnianie pozyskanego z wypożyczalni na kasie filmu przez jego wyświetlanie przy pomocy posiadanego odbiornika wideo, nawet jeśli krąg osób wnoszących opłaty z tego tytułu ograniczałby się wyłącznie do dobrych znajomych takiego (...) użytkownika”.

⁷⁷ Por. J. Sieńczyło-Chlabicz [red.], *Prawo własności intelektualnej*, Wolters-Kluwer, Warszawa 2015, s. 119.

incydentalnym, niemające samodzielnego znaczenia gospodarczego, a stanowiące integralną i niezbędną część procesu technologicznego, którego celem jest wyłącznie umożliwienie: 1) przekazu utworu w systemie teleinformatycznym pomiędzy osobami trzecimi przez pośrednika lub 2) zgodnego z prawem korzystania z utworu. Zgodnie z ustawą, celami gospodarczymi są również:

1. prezentacja lub naprawa sprzętu (art. 33⁴ u.o.p.a.);
2. dozwolony użytek w celach reklamowych (art. 33³ u.o.p.a.);
3. odbudowa bądź remont budynku (art. 33⁵ u.o.p.a.)

W ustawie o prawie autorskim określone są również cele oświatowe i naukowe dozwolonego użytku publicznego, nieodłączne od działalności instytucji naukowych i oświatowych, a także bibliotek, szkół oraz archiwów. Jak wskazuje art. 27 ust. 1 u.o.p.a., instytucje oświatowe oraz naukowe, mogą na potrzeby zilustrowania treści przekazywanych w celach dydaktycznych lub w celu prowadzenia działalności naukowej korzystać z rozpowszechnionych utworów w oryginale i w tłumaczeniu oraz zwielokrotnić w tym celu rozpowszechnione drobne utwory lub fragmenty większych utworów. Ponadto zgodnie z art. 27¹ u.o.p.a. wolno w celach dydaktycznych i naukowych zamieszczać rozpowszechnione drobne utwory lub fragmenty większych utworów w podręcznikach, wypisach i antologiach.

Ponadto zgodnie z art. 28 ustawy o prawie autorskim instytucje oświatowe, uczelnie, instytuty badawcze i naukowe, a także biblioteki, muzea oraz archiwa mogą:

1. użyczać, w zakresie swoich zadań statutowych, egzemplarzy utworów rozpowszechnionych,
2. zwielokrotnić utwory znajdujące się we własnych zbiorach w celu uzupełnienia, zachowania lub ochrony tych zbiorów,
3. udostępniać zbiory dla celów badawczych lub poznawczych za pośrednictwem końcówek systemu informatycznego (terminali) znajdujących się na terenie tych jednostek (jeżeli czynności te nie są dokonywane w celu osiągnięcia bezpośredniej lub pośredniej korzyści majątkowej)⁷⁸.

Kolejnym z ustawowo zakreślonych celów dozwolonego użytku publicznego jest cel informacyjny, określony w art. 25 ustawy o prawie autorskim, zgodnie z którym wolno rozpowszechniać w celach informacyjnych w prasie, radiu i telewizji:

1. już rozpowszechnione sprawozdania o aktualnych wydarzeniach, artykuły na aktualne tematy polityczne, gospodarcze lub religijne oraz aktualne wypowiedzi i fotografie reporterskie;
2. krótkie wyciągi ze sprawozdań i artykułów,
3. przeglądy publikacji i utworów rozpowszechnionych;
4. krótkie streszczenia rozpowszechnionych utworów⁷⁹.

⁷⁸ Zgodnie z art. 27 ust. 2 u.o.p.a. zwielokrotnianie nie może prowadzić do zwiększenia liczby egzemplarzy utworów i powiększenia zbiorów, odpowiednio użyczanych i udostępnianych w ramach działalności statutowej np. bibliotek bądź uczelni.

⁷⁹ Jak wskazuje ustawa o prawie autorskim w art. 27 ust. 4, - wskazane rozpowszechnianie utworów jest dozwolone zarówno w oryginale, jak i w tłumaczeniu.

Cel informacyjny dozwolonego użytku publicznego ma za zadanie zapewnić odpowiedni przepływ wiedzy w społeczeństwie, jak również zapewnić społeczeństwu odpowiedni do niej dostęp poprzez zapewnienie bezpieczeństwa informacyjnego.

Dozwolony użytek publiczny może mieć również cel religijny oraz wystawienniczy. Jeśli chodzi o cel religijny to zgodnie z art. 31 ust. 1 ustawy o prawie autorskim wolno korzystać z utworów podczas ceremonii religijnych oraz oficjalnych uroczystości organizowanych przez władze publiczne, jeżeli nie łączy się z tym osiąganie pośrednio lub bezpośrednio korzyści majątkowej. To samo dotyczy imprez szkolnych oraz akademickich, jeżeli nie łączy się z tym osiąganie pośrednio lub bezpośrednio korzyści majątkowej i artyści-wykonawcy oraz osoby odtwarzające utwory nie otrzymują wynagrodzenia⁸⁰. Odnosząc się do celu wystawienniczego dozwolonego użytku publicznego, należy wskazać na treść art. 32 ust. 1 u.o.p.a., który wskazuje, iż właściciel egzemplarza utworu plastycznego może go wystawiać publicznie, jeżeli nie łączy się z tym osiąganie korzyści majątkowych.

Należy również wspomnieć o prawie cytatu, jest będącego specyficznym podtypem dozwolonego użytku i umożliwiające wykorzystanie cudzej twórczości w działalności naukowej, dydaktycznej, publicystycznej oraz artystycznej bez naruszenia praw autorskich. Zgodnie z art. 29 u.o.p.a. w utworach stanowiących samoistną całość wolno przytaczać urywki rozpowszechnionych utworów oraz rozpowszechnione utwory plastyczne, utwory fotograficzne lub drobne utwory w całości, w zakresie uzasadnionym celami cytatu, takimi jak wyjaśnianie, polemika, analiza krytyczna lub naukowa, nauczanie lub prawami gatunku twórczości. Co więcej, zgodnie z art. 29¹ u.o.p.a. wolno korzystać z utworów na potrzeby parodii, pastiszu lub karykatury, w zakresie uzasadnionym prawami tych gatunków twórczości. Wolno również w sposób niezamierzony włączyć utwór do innego utworu, o ile włączony utwór nie ma znaczenia dla utworu, do którego został włączony (art. 29² u.o.p.a.). Celem prawa cytatu pozostaje zatem:

1. analiza krytyczna (wykorzystanie fragmentu cudzego dzieła jest niezbędne dla dokonania analizy krytycznej utworu „właściwego”);
2. nauczanie (tworzenie różnego rodzaju pomocy naukowych - np. podręczników - bądź wykorzystanie fragmentów cudzego dzieła w celu uzupełnienia wypowiedzi prelegenta);
3. wyjaśnianie (użycie cytatu jest niezbędne to tego, aby przesłanie wypowiedzi autora było zrozumiałe dla osoby trzeciej);
4. prawo gatunku twórczości (wykorzystania fragmentów cudzego dzieła w celach artystycznych i tylko w obrębie takich gatunków, co do których posłużenie się fragmentami innych dzieł jest niezbędne, np. karykatura; artysta chcący wykonać karykaturę musi posłużyć się np. zdjęciem osoby, której karykaturę chce wykonać)⁸¹.

Warto podkreślić że w ustawie o prawie autorskim brak określonych rozmiarów dozwolonego cytatu. Natomiast w literaturze przyjmuje się, że proporcje cytatu w odniesieniu do utworu nie mogą pozostawiać wątpliwości, że powstał nowy utwór w rozumieniu prawa

⁸⁰ Dozwolony użytek publiczny nie ma zastosowania jednak w przypadku imprez reklamowych, promocyjnych oraz wyborczych.

⁸¹ M. Miernik, *Co to jest prawo cytatu i jak z niego korzystać?*, <https://lookkreatywni.pl/baza-wiedzy/co-to-jest-prawo-cytatu/> [dostęp: 25.07.2023].

autorskiego⁸². Warto również wskazać na treść art. 34 ustawy o prawie autorskim, która precyzuje, iż można korzystać z utworów w granicach dozwolonego użytku pod warunkiem wymienienia imienia i nazwiska twórcy oraz źródła zapożyczenia. Cytat musi być bowiem rozpoznawalny, a więc musi być tak oznaczony, aby przeciętny odbiorca wiedział, kiedy zapoznaje się z utworem autora posługującego się cytatem, a kiedy z fragmentem cytowanym⁸³. Co istotne, jak wskazuje się w literaturze uzyskiwanie bezpośrednich lub pośrednich korzyści majątkowych z działalności realizowanej na podstawie licencji ustawowej (prawa cytatu) jest w zasadzie dozwolone, chyba, że wyłącza to przepis regulujący daną postać dozwolonego użytku⁸⁴. Zatem tytułem podsumowania prawa cytatu jako specyficznej formy dozwolonego użytku w prawie autorskim należy wskazać, iż przesłankami stosowania prawa cytatu będzie:

1. powiązanie cytatu z twórczością osoby cytującej;
2. właściwa proporcja pomiędzy rozmiarem cytatu a tworzonym utworem;
3. przywołanie źródła zapożyczenia oraz twórcy dzieła cytowanego.

3.5 Odpowiedzialność z tytułu naruszenia praw autorskich

Naruszenie praw autorskich w polskim systemie prawa powoduje powstanie zarówno odpowiedzialności cywilnej (art. 78 oraz 79 ustawy o prawie autorskim), jak i odpowiedzialności karnej (art. 115–123 ustawy o prawie autorskim). Problematyka ta nie jest jednak unormowana całościowo w ustawie autorskiej, która jedynie modyfikuje zasady ogólne prawa cywilnego w tym zakresie⁸⁵. Pełny obraz tej ochrony wymaga odniesienia się do ogólnych unormowań prawa cywilnego i karnego, tak materialnego, jak i procesowego⁸⁶. W ustawie o prawie autorskim (art. 78) określony został katalog roszczeń przysługujących twórcy w związku z zagrożeniem lub naruszeniem autorskich praw osobistych i tym samym stworzony został mechanizm ochrony chronionych interesów osobistych, który dotyczy dóbr osobistych wymienionych m.in. w art. 16, art. 32 ust. 2, art. 49 ust. 2, art. 52 ust. 3 oraz art. 56, 60 i 73 ustawy o prawie autorskim.

Jak już wspomniano, zasadnicze znaczenie dla omawianej problematyki ma przepis art. 78 ustawy o prawie autorskim. Przewiduje on dwa rodzaje środków ochrony autorskich praw osobistych: pierwsza grupa stanowi roszczenia o charakterze niemajątkowym (roszczenie o zaniechanie działania oraz roszczenie o usunięcie skutków działania poprzez złożenie publicznego oświadczenia), a drugą grupę stanowią roszczenia o charakterze majątkowym (zadośćuczynienie oraz uiszczenie sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny)⁸⁷. Treść art. 78 ustawy o prawie autorskim stanowi, iż twórca, którego autorskie prawa osobiste zostały zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania. W razie dokonanego naruszenia może także żądać, aby osoba, która dopuściła się

⁸² J. Sieńczyło-Chlabicz [red.], *Prawo własności intelektualnej*, LexisNexis, Warszawa 2009, s. 129 i n.

⁸³ Jak w przyp. 82.

⁸⁴ J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, Warszawa 2008, s. 114.

⁸⁵ M. Głódkowska, *Cywilnoprawna ochrona własności intelektualnej* (w:) M. Barczewski, E. Kowalska [red.], *Leksykon prawa własności intelektualnej*, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 11.

⁸⁶ A.M. Dereń, *Własność intelektualna i przemysłowa*, Nysa 2007, s. 44.

⁸⁷ Szerzej: M. Głódkowska, *Cywilnoprawna ochrona własności intelektualnej* (w:) M. Barczewski, E. Kowalska [red.], *Leksykon prawa własności intelektualnej*, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 12–13.

naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków. W szczególności działania naprawcze polegają na:

1. złożeniu publicznego oświadczenia o odpowiedniej treści i formie;
2. zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej w ramach zadośćuczynienia za doznaną krzywdę (jeśli naruszenie było zawinione);
3. zobowiązaniu sprawcy na żądanie twórcy do uiszczenia odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany przez twórcę cel społeczny⁸⁸.

Obok ustawowych środków ochronnych, w praktyce wykształciły się także inne środki służące interesom twórców. Najczęściej wskazuje się na środek, którym jest nakazanie zniszczenia utwaleń utworu, jeśli zostały wykonane bezprawnie lub wprowadzenia na rynek utworu bez wprowadzonych bezprawnie zmian i wycofanie wadliwych egzemplarzy⁸⁹. Dotyczy to naruszenia praw do autorstwa utworu (art. 16 ust. 1 u.o.p.a.), do oznaczenia dzieła swoim nazwiskiem lub pseudonimem albo udostępnienia go anonimowo (art. 16 ust. 2 u.o.p.a.), prawa do integralności utworu (nienaruszalności treści i formy oraz jego rzetelnego wykorzystania) oraz prawa do decydowania o pierwszym udostępnieniu utworu publiczności (art. 16 ust. 4 ustawy)⁹⁰.

Z kolei art. 79 ustawy o prawie autorskim odnosi się do cywilnej ochrony autorskich praw majątkowych. Zgodnie z treścią tego artykułu uprawniony, którego autorskie prawa majątkowe zostały naruszone, może żądać od osoby, która naruszyła te prawa:

1. zaniechania naruszenia;
2. usunięcia skutków naruszenia;
3. naprawienia wyrządzonej szkody (na zasadach ogólnych albo poprzez zapłatę odpowiedniej sumy pieniężnej⁹¹);
4. wydania uzyskanych korzyści.

Jak wskazuje art. 79 ust. 2 ustawy o prawie autorskim, uprawniony może ponadto domagać się jednokrotnego albo wielokrotnego ogłoszenia w prasie oświadczenia o odpowiedniej treści i formie lub podania do publicznej wiadomości części albo całości orzeczenia sądu wydanego w rozpatrywanej sprawie, w sposób i w zakresie określonym przez sąd. A zatem, podobnie jak miało to miejsce w przypadku naruszenia autorskich praw

⁸⁸ Jak wskazuje art. 78 ust. 2 u.o.p.a. jeżeli twórca nie wyraził innej woli, po jego śmierci z powództwem o ochronę autorskich praw osobistych zmarłego może wystąpić małżonek, a w jego braku kolejno: zstępni, rodzice, rodzeństwo, zstępni rodzeństwa. Ponadto jeżeli twórca nie wyraził innej woli, z powództwem tym może również wystąpić stowarzyszenie twórców właściwe ze względu na rodzaj twórczości lub organizacja zbiorowego zarządzania prawami autorskimi, która zarządzała prawami autorskimi zmarłego twórcy (art. 78 ust. 4 u.o.p.a.).

⁸⁹ J. Sieńczyło-Chlabicz [red.], *Prawo własności intelektualnej*, Wolters -Kluwer, Warszawa 2015, s. 241. Por. R. Cisek, J. Jezioro, A. Wiebe, *Dobra i usługi informacyjne w obrocie gospodarczym*, Lexis Nexis, Warszawa 2005, s. 71.

⁹⁰ Zob. A.M. Dereń, *Własność intelektualna i przemysłowa*, Nysa 2007, s. 45.

⁹¹ W zakresie zapłaty zryczałtowanej sumy pieniężnej określonej w art. 79 ust. 1 u.o.p.a. wypowiedział się Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dn. 23.06.2015 r. (SK 32/14, Dz.U. z 2015 r. poz. 932) wskazując, iż uprawnienie do żądania trzykrotności stosownego wynagrodzenia w przypadku zawinionego działania sprawcy jest niezgodne z Konstytucją RP.

osobistych, uprawnionemu z tytułu naruszenia autorskich praw majątkowych przysługują zarówno roszczenia niemajątkowe, jak i majątkowe⁹².

Jak już wskazano powyżej, ochrona własności intelektualnej w polskim systemie prawa realizowana może być również według reżimu karnoprawnego (art. 115–123 ustawy o prawie autorskim oraz art. 303–310 ustawy prawo własności przemysłowej). Warto podkreślić jest jednak fakt, iż postuluje się by w odniesieniu do czynów naruszających prawo własności intelektualnej karnoprawne środki ochrony własności intelektualnej stosowano w ostateczności, a podstawowymi mechanizmami ochronnymi pozostawały środki cywilnoprawne. W praktyce obserwuje się jednak preferowanie reżimu karnoprawnego, z uwagi na przerzucenie na oskarżyciela publicznego obowiązków związanych z gromadzeniem dowodów winy oraz brakiem opłat dla strony pokrzywdzonej (w przeciwieństwie do drogi cywilnoprawnej)⁹³.

Zagadnienia karnoprawne w ustawie o prawie autorskim ujęte zostały w Rozdziale 14 zatytułowanym „Odpowiedzialność karna” i wszystkie opisane tu czyny zabronione należą do kategorii występków. Należy dodać, iż przepisy te stanowią regulację szczególną w stosunku do unormowań kodeksu karnego, którego zasady ogólne należy stosować odpowiednio przy ściganiu przestępstw z zakresu prawa autorskiego. Najbardziej typowymi przestępstwami prawno-autorskimi są przestępstwo przywłaszczenia autorstwa utworu (art. 115 u.o.p.a.) oraz przestępstwo piractwa (art. 116 i 117 u.o.p.a.). Zgodnie z art. 115 ust. 1 ustawy o prawie autorskim, kto przywłaszcza sobie autorstwo albo wprowadza w błąd co do cudzego utworu albo artystycznego wykonania, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 3. Ustęp 2 tego artykułu wskazuje, że tej samej karze podlega ten, kto rozpowszechnia bez podania nazwiska lub pseudonimu twórcy cudzy utwór w wersji oryginalnej albo w postaci opracowania.

Przestępstwo piractwa – określone w art. 116 i 117 u.o.p.a. – polega na czerpaniu korzyści z rozpowszechniania utworów, artystycznych wykonania, fonogramów, wideogramów lub nadań bez uzyskania zezwolenia od podmiotu uprawnionego i bez zapłaty należnego wynagrodzenia. Rozpowszechnianie utworów polegać może na umieszczaniu plików w Internecie lub ich utrwalanie czy zwielokrotnienie bez zgody twórcy lub wbrew uprawnieniom (np. niedozwolone nagrywanie w kinie, a później kopiowanie na zewnętrzne nośniki i dalsze rozpowszechnianie)⁹⁴. Zgodnie z treścią art. 116 ust. 1 u.o.p.a., kto bez uprawnienia albo wbrew jego warunkom, rozpowszechnia cudzy utwór w wersji oryginalnej albo w postaci opracowania, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. Natomiast jeżeli sprawca dopuszcza się wskazanego wyżej czynu w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3, a w sytuacji, gdy sprawca uczynił sobie z popełnienia omawianego przestępstwa stałe źródło dochodu albo działalność przestępną, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 5 (art. 116 ust. 2 i 3 u.o.p.a.).

Z kolei art. 117 ustawy o prawie autorskim dotyczy nielegalnego utrwalania i zwielokrotniania utworów, uzupełniając znamiona czynu zabronionego, jakim jest

⁹² M. Głódkowska, *Cywilnoprawna ochrona własności intelektualnej* (w:) M. Barczewski, E. Kowalska [red.], *Leksykon prawa własności intelektualnej*, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 13.

⁹³ P. Zieliński, *Karnoprawna ochrona własności intelektualnej* (w:) M. Barczewski, E. Kowalska [red.], *Leksykon prawa własności intelektualnej*, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 40.

⁹⁴ Zob. <https://www.sc.org.pl/piractwo-nie-poplaca/>[dostęp: 26.07.2023].

przestępstwo plagiatu. Zgodnie z ustępem 1 tego artykułu, kto bez uprawnienia albo wbrew jego warunkom w celu rozpowszechnienia utwala lub zwielokrotnia cudzy utwór w wersji oryginalnej lub w postaci opracowania, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. Górne zagrożenie karne ulega podwyższeniu do lat 3 w sytuacji, gdy sprawca uczynił sobie z popełnienia tego przestępstwa stałe źródło dochodu.

Warto w tym miejscu uzupełnić definicję plagiatu oraz przedstawić najczęstsze jego rodzaje pojawiające się w praktyce prawno-gospodarczej. Wskazuje się, iż plagiatem jest przywłaszczenie cudzego utworu, wydanie go pod własnym nazwiskiem oraz dosłowne zapożyczenie z cudzych dzieł i podanie jako twórczości własnej⁹⁵. Jeśli chodzi o kategoryzację plagiatu to można wskazać na główny podział wyróżniający:

1. plagiat jawny (prosty); oraz
2. plagiat ukryty.

Plagiat jawny polega na przejęciu cudzej twórczości w całości, bądź w znacznej jej części w niezmienionej postaci lub z minimalnymi zmianami. Wyróżnia się tutaj trzy podtypy plagiatu jawnego: plagiat całościowy, plagiat częściowy oraz plagiat cytowany. Plagiat całościowy polega na przywłaszczeniu całego utworu w całości. Plagiat częściowy cechuje się przywłaszczeniem części cudzej twórczości (np. opublikowanie cudzego rozdziału we własnej książce). W końcu plagiat cytowany polega na przywłaszczeniu małych fragmentów cudzej twórczości bez żadnych zmian oraz bez podania autora⁹⁶. Generalnie plagiat jawny pozostaje stosunkowo prosty do wykrycia i budzi najmniej kontrowersji w doktrynie. Z tego samego względu jest częściej ściganym przestępstwem przez oskarżyciela publicznego aniżeli plagiat ukryty.

Jak już wspomniano, drugim rodzajem plagiatu jest plagiat ukryty, charakteryzujący się faktem pomieszania własnej twórczości z cudzą twórczością przejętą bezprawnie i tym samym tego rodzaju plagiat trudniej zidentyfikować⁹⁷. Wyróżnić można trzy rodzaje plagiatu ukrytego. Zalicza się do nich plagiat redakcyjny, plagiat inkorporacyjny oraz plagiat adaptacyjny. Plagiat redakcyjny polega na „złożeniu” (skompiowaniu) danego utworu poprzez dokonanie wyboru materiału z kilku cudzych dzieł, bez podania źródła zapożyczeń i bez własnych dodatków. Plagiat inkorporacyjny z kolei polega na włączeniu do własnego utworu fragmentów cudzej twórczości bez podania autora i (jak wskazuje praktyka) tego rodzaju plagiat często występuje w pracach naukowych. W końcu plagiat adaptacyjny stanowi bezprawne oraz nieoznaczone opracowanie cudzej twórczości poprzez przełożenie utworu na środki wyrazu innej dziedziny sztuki, w postaci np. filmowych adaptacji książki bądź komiksowej adaptacji filmu⁹⁸.

⁹⁵ Por. J. Sieńczyło-Chłabcz [red.], *Prawo własności intelektualnej*, LexisNexis, Warszawa 2009, s. 181 i n.

⁹⁶ Zob. J. Sieńczyło-Chłabcz [red.], *Prawo własności intelektualnej*, wyd. LexisNexis, Warszawa 2009, s. 183.

⁹⁷ *Ibidem*.

⁹⁸ J. Sieńczyło-Chłabcz [red.], *Prawo własności intelektualnej*, wyd. LexisNexis, Warszawa 2009, s. 184.

4. Prawo własności przemysłowej - jego istota i źródła

Własność przemysłowa – obok praw autorskich – to jedna z podstawowych dziedzin własności intelektualnej obejmująca prawa na dobrach niematerialnych związane z rozwiązaniami o charakterze technicznym, funkcjonalnym, estetycznym oraz symbole i znaki towarowe⁹⁹. Prawo własności przemysłowej regulowane jest w Ustawie z dnia 30 czerwca 2000 r. Prawo własności przemysłowej (Dz.U. 2001 nr 49 poz. 508 – dalej jako u.p.w.p.) i można je zdefiniować jako zespół praw podmiotowych, których przedmiotem są wynalazki, wzory użytkowe, wzory przemysłowe, znaki towarowe, geograficzne oznaczenia pochodzenia oraz topografie układów scalonych. Dodatkowo ustawa wskazuje, iż prawo własności przemysłowej dotyczy również zasad, na jakich przedsiębiorcy mogą przyjmować projekty racjonalizatorskie i wynagradzać ich twórców, jak również określa zadania i organizację Urzędu Patentowego Rzeczypospolitej Polskiej (art. 1 ust. 1 u.p.w.p.).

Ponadto międzynarodowymi źródłami prawa własności przemysłowej są:

1. Konwencja paryska o ochronie własności przemysłowej (ang. *Paris Convention for the Protection of Industrial Property* — 1883)¹⁰⁰;
2. Porozumienie w sprawie Handlowych Aspektów Praw Własności Intelektualnej (ang. *Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights, TRIPS*)¹⁰¹;
3. Porozumienie Madryckie o międzynarodowej rejestracji znaków z 1891 r.¹⁰² (Dz. U. z 1993 r. nr 116 poz. 514) i protokół do tego porozumienia (Dz. U. z 2003 r. nr 13 poz. 129);
4. Układ o współpracy patentowej z 1970 r.¹⁰³;
5. Konwencja o udzielaniu patentów europejskich z 1873 r.¹⁰⁴ - tworząca Europejski Urząd Patentowy¹⁰⁵. Normy prawa własności przemysłowej należą zarówno do prawa publicznego w części administracyjnoprawnej oraz karnoprawnej (m.in. w zakresie organizacji i zadań Urzędu Patentowego, postępowania przed tym urzędem, odpowiedzialności za przestępstwa przeciwko prawom własności

⁹⁹ K. Czub, *Własność przemysłowa* (w:) M. Barczewski, E. Kowalska [red.], *Leksykon prawa własności intelektualnej*, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 210.

¹⁰⁰ Pełna nazwa: Konwencja Związkowa Paryska z dnia 20 marca 1883 roku o ochronie własności przemysłowej, przejrzana w Brukseli dnia 14 grudnia 1900 roku, w Waszyngtonie dnia 2 czerwca 1911 roku i w Hadze dnia 6 listopada 1925 roku (ratyfikowana zgodnie z ustawą z dnia 17 marca 1931 roku) - Dz.U. 1932 nr 2 poz. 8.

¹⁰¹ Załącznik do umowy ustanawiającej WTO – Porozumienie ustanawiające Światową Organizację Handlu (WTO), sporządzone w Marakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r. – Dz.U. 1995 nr 98 poz. 483.

¹⁰² Pełna nazwa: Porozumienie madryckie o międzynarodowej rejestracji znaków z dnia 14 kwietnia 1891 r., zrewidowane w Brukseli dnia 14 grudnia 1900 r., w Waszyngtonie dnia 2 czerwca 1911 r., w Hadze dnia 6 listopada 1925 r., w Londynie dnia 2 czerwca 1934 r., w Nicei dnia 15 czerwca 1957 r. i w Sztokholmie dnia 14 lipca 1967 r. oraz zmienione dnia 2 października 1979 r. – Dz.U. 1993 nr 116 poz. 514.

¹⁰³ Pełna nazwa: Układ o współpracy patentowej sporządzony w Waszyngtonie dnia 19 czerwca 1970 r., poprawiony dnia 2 października 1979 r. i zmieniony dnia 3 lutego 1984 r. - Dz.U. 1991 nr 70 poz. 303.

¹⁰⁴ Pełna nazwa: Konwencja o udzieleniu patentów europejskich (Konwencja o patencie europejskim), sporządzona w Monachium dnia 5 października 1973 r., zmieniona aktem zmieniającym artykuł 63 Konwencji z dnia 17 grudnia 1991 r. oraz decyzjami Rady Administracyjnej Europejskiej Organizacji Patentowej z dnia 21 grudnia 1978 r., 13 grudnia 1994 r., 20 października 1995 r., 5 grudnia 1996 r. oraz 10 grudnia 1998 r., wraz z Protokołami stanowiącymi jej integralną część – Dz.U. 2004 nr 79 poz. 737.

¹⁰⁵ Por. K. Czub, *Prawo własności przemysłowej* (w:) M. Barczewski, E. Kowalska [red.], *Leksykon prawa własności intelektualnej*, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 124.

przemysłowej), jak i do prawa prywatnego (m.in. w zakresie obrotu prawami własności przemysłowej czy dochodzenia roszczeń cywilnoprawnych). Istotną różnicą pomiędzy prawami autorskimi a prawem własności przemysłowej jest to, że o ile do powstania ochrony wynikającej z praw autorskich nie są wymagane żadne formalności¹⁰⁶, to w przypadku własności przemysłowej ochrona jest udzielana na wniosek zainteresowanych przez uprawniony do tego organ, po spełnieniu określonych wymagań merytorycznych oraz formalnych¹⁰⁷. Inną ważną różnicą dzielącą prawa autorskie oraz prawa własności przemysłowej jest zasada terytorialności tych ostatnich. O ile w przypadku praw autorskich nie występują ograniczenia przestrzenne (w przypadku autorskich praw osobistych również czasowe) względem udzielanej ochrony, to w przypadku własności przemysłowej ochrona jest

ograniczona terytorialnie (np. do obszaru danego państwa, grupy państw, regionu geograficznego). Możliwe zatem, że ten sam wynalazek zgłoszony w dwóch krajach zostanie objęty patentem w jednym z nich, a w drugim nie. Możliwe jest też, że te same prawa przysługiwać będą w dwóch krajach różnym osobom.

4.1 Dziedziny prawa własności przemysłowej

Dziedziny prawa własności przemysłowej należy odróżnić od przedmiotów ochrony tego prawa określonych w art. 1 ustawy prawo własności przemysłowej, bowiem tylko w części pokrywają się one. Do dziedzin prawa własności przemysłowej najczęściej zalicza się:

1. prawo patentowe;
2. prawo znaków towarowych;
3. prawo wzorów przemysłowych;
4. prawo konkurencji¹⁰⁸.

Prawo patentowe definiuje się jako zespół norm prawnych regulujących stosunki związane z ochroną patentową wynalazków oraz wzorów użytkowych. W stosunku do wynalazków mechanizmem ochronnym jest patent udzielany przez Urząd Patentowy RP na lat 20 (art. 63 ust. 3 u.p.w.p.), a w przypadku wzorów użytkowych ochrona udzielana jest na 10 lat w postaci prawa ochronnego (art. 95 ust. 3 u.p.w.p.). Istota tej ochrony opiera się na zasadzie ochrony innowacji praktycznych (a nie koncepcji bądź szkiców), obowiązuje tu także zasada terytorialności ochrony oraz zasada czasowości tej ochrony¹⁰⁹. Niekiedy wskazuje się, iż szerszym pojęciem od prawa patentowego jest prawo wynalazcze – obejmujące dodatkowo

¹⁰⁶ Zob. art. 1 ust 4 ustawy o prawie autorskim, który wskazuje, że ochrona przysługuje twórcy niezależnie od spełnienia jakichkolwiek formalności.

¹⁰⁷ M. Niklewicz-Pijaczyńska, *Własność przemysłowa w prawie i ekonomii oraz praktyce gospodarczej* (w:) *Własność w prawie*, Wrocław 2019, s. 86, https://repozytorium.uni.wroc.pl/Content/79612/01_4_M_Niklewicz-Wlasnosc_przemyslowa.pdf [dostęp: 18.08.2023].

¹⁰⁸ Zob. J. Sieńczyło-Chłabcz [red.], *Prawo własności intelektualnej*, LexisNexis, Warszawa 2009, s. 277.

¹⁰⁹ Por. K. Czub, Patent (w:) M. Barczewski, E. Kowalska [red.], *Leksykon prawa własności intelektualnej*, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 86 i n.

przepisy dotyczące wdrożeń, zasad stosowania innowacji oraz finansowania rozwoju oraz działalności racjonalizatorskiej.

Prawo znaków towarowych reguluje ochronę tych znaków, dzięki czemu możliwe jest odróżnianie na rynku określonej marki producenckiej (przedmiotów i towarów o podobnej charakterystyce pochodzących od różnych producentów). Natomiast prawo wzorów przemysłowych tworzy mechanizmy prawne chroniące nowe i oryginalne wzornictwo zdobnicze oraz rysunki oraz kształty nadające się do wielokrotnego odtwarzania w przemyśle. W końcu prawo konkurencji związane jest z walką z nieuczciwą konkurencją w działalności gospodarczej, z oceną prawidłowości transferu technologii oraz z zagadnieniem dostępu do tzw. rozwiązań chronionych. Podstawowymi aktami prawnymi w tej dziedzinie jest Ustawa z dnia 16 lutego 2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów oraz Ustawa z 16 czerwca 2000. – Prawo własności przemysłowej¹¹⁰.

4.2 Pojęcie i ochrona wynalazku

W polskiej ustawie prawo własności przemysłowej, podobnie jak w ustawodawstwie innych państw oraz w międzynarodowych konwencjach patentowych, zrezygnowano z definiowania wynalazku¹¹¹. Natomiast w powszechnym rozumieniu wynalazek definiuje się jako techniczne oraz twórcze rozwiązanie dowolnego problemu w sposób całościowy i nadający się do zastosowania w produkcji oraz prowadzący do szeroko rozumianego postępu¹¹². Zgodnie z art. 24 ustawy prawo własności przemysłowej pojęcie wynalazku można doprecyzować o cechy nowości, odpowiedni poziom wynalazczy i przemysłowej stosowalności. Wynalazek powinien być zatem innowacyjnym wytworem ludzkiego umysłu o charakterze technicznym posiadającym odpowiedni poziom wynalazczy, który dotychczas nie został opatentowany. Rozwiązanie techniczne będące istotą wynalazku powinno dotyczyć rezultatu lub metody oddziaływania na materię – zarówno nieożywioną jak i ożywioną – celem rozwiązania i zaspokojenia potrzeb społeczno-gospodarczych w różnych dziedzinach, takich jak przemysł, transport, medycyna i in¹¹³. Chodzi więc o tzw. stosowane nauki eksperymentalne, a nie o nauki wymagające wyłącznie weryfikacji logicznej (takie jak matematyka czy programowanie).

Co istotne, od wynalazków należy odróżnić odkrycia, których istotą jest obiektywne poznanie rzeczywistych i naturalnych zjawisk. Z tego względu zgodnie z art. 28 u.p.w.p. za wynalazki nie uważa się w szczególności:

- 1) odkryć, teorii naukowych i metod matematycznych;
- 2) wytworów o charakterze jedynie estetycznym;
- 3) schematów, zasad i metod przeprowadzania procesów myślowych, rozgrywania gier lub prowadzenia działalności gospodarczej;
- 4) wytworów lub sposobów, których:
 - a) możliwość wykorzystania nie może być wykazana lub

¹¹⁰ J. Sieńczyło-Chlabczyk [red.], *Prawo własności intelektualnej*, wyd. LexisNexis, Warszawa 2009, s. 279.

¹¹¹ A. Adamczak, M. Gędałek, *Wynalazki w działalności małych i średnich przedsiębiorstw*, Urząd Patentowy Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2012, s. 4.

¹¹² K. Czub, *Wynalazek (w:) M. Barczewski, E. Kowalska [red.], Leksykon prawa własności intelektualnej*, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 225.

¹¹³ *Ibidem*, s. 226

- b) wykorzystanie nie przyniesie rezultatu spodziewanego przez zgłaszającego
- 5) programów komputerowych;
- 6) przedstawienia informacji.

Ponadto jak wskazuje art. 29 u.p.w.p. nawet jeśli niektóre wynalazki spełniają przesłanki zdolności patentowej to z przyczyn społecznych, obyczajowych, gospodarczych (jak również wskutek zobowiązań międzynarodowych¹¹⁴) patentów nie udziela się na:

- 1) wynalazki, których wykorzystywanie byłoby sprzeczne z porządkiem publicznym lub dobrymi obyczajami;
- 2) odmiany roślin lub rasy zwierząt oraz czysto biologiczne sposoby hodowli roślin lub zwierząt, a także wytwory uzyskiwane takimi sposobami;
- 3) sposoby leczenia ludzi i zwierząt metodami chirurgicznymi lub terapeutycznymi oraz sposoby diagnostyki stosowane na ludziach lub zwierzętach.

Z uwagi na przedmiot ochrony patentowej wyróżnić można cztery kategorie wynalazków:

- 1. produkty;
- 2. urządzenia;
- 3. sposoby;
- 4. zastosowania.

Produkty (zwane również wytworami) to wynalazki odnoszące się do wytworów nieukształtowanych, tj. bez konkretnie określonej postaci. Zaliczają się do nich wszelkiego rodzaju mieszaniny, substancje, związki chemiczne oraz lekarstwa). Kolejną kategorią wynalazków są urządzenia będące wytworami konstrukcyjnymi powiązanymi z przedmiotami materialnymi i ukształtowanymi przestrzennie. Do tego rodzaju wynalazków zaliczyć należy wszelkiego rodzaju przyrządy, maszyny, narzędzia, aparaty, układy pneumatyczne itp. Z kolei za sposoby (jako kategoria wynalazków) uważa się wynalazki technologiczne dotyczące kolejności procesów wytwarzania. W końcu do podkategorii wynalazków można zaliczyć również zastosowania, rozumiane jako nowe zastosowania znanych już produktów, np. do nowego sposobu leczenia¹¹⁵.

Podsumowując: aby wynalazek mógł cieszyć się ochronioną patentową, musi spełniać następujące przesłanki:

- 1. musi być innowacyjnym rozwiązaniem technicznym;
- 2. musi posiadać poziom wynalazczy (dane rozwiązanie nie wynika w sposób oczywisty ze stanu techniki);
- 3. musi nadawać się do zastosowania przemysłowego;
- 4. nie może być wyłączony z ochrony patentowej na mocy ustawy¹¹⁶.

¹¹⁴ Zobowiązania RP wynikające np. z Międzynarodowej konwencji o ochronie nowych odmian roślin z dnia 2 grudnia 1961 roku (Dz.U.UE L z dnia 22 lipca 2005 r.), jak również zobowiązania wynikające z prawa UE, jak np. Rozporządzenie Rady (WE) Nr 2100/94 z dnia 27.07.1994 r. w sprawie wspólnotowego systemu ochrony odmian roślin (Dz.Urz. UE L Nr 227, s. 1–30).

¹¹⁵ K. Czub, *Wynalazek (w.)* M. Barczewski, E. Kowalska [red.], *Leksykon prawa własności intelektualnej*, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 226.

¹¹⁶ *Ibidem*, s. 227.

4.2.1 Patent

Zgodnie z art. 63 ustawy prawo własności przemysłowej ochronie wynalazków służy patent udzielany przez Urząd Patentowy RP, którego czas trwania wynosi 20 lat od daty dokonania zgłoszenia wynalazku. Patent jest prawem wyłącznym o charakterze majątkowym umożliwiającym uprawnionemu podmiotowi na obszarze RP wyłączne korzystanie z wynalazku w sposób zarobkowy i zawodowy oraz może być przedmiotem obrotu prawnego (zgodnie z art. 12 u.p.w.p. patent jest zbywalny i podlega dziedziczeniu). Zakres przedmiotowy patentu określają zastrzeżenia patentowe, zawarte w opisie patentowym, który jest publicznie dostępny (nie jest chroniony ani prawem autorskim, ani prawem patentowym) m.in. w celu umożliwienia innym wynalazcom uniknięcia pracy nad dublującymi się wynalazkami (wcześniej już opatentowanymi).

Zgodnie z art. 89 ust. 1 u.p.w.p. patent może zostać unieważniony w całości lub części na wniosek każdego, kto wykaże, że:

- 1) nie zostały spełnione warunki wymagane do uzyskania patentu;
- 2) wynalazek nie został przedstawiony na tyle jasno i wyczerpująco, aby znawca mógł ten wynalazek urzeczywistnić;
- 3) patent został udzielony na wynalazek nieobjęty treścią zgłoszenia lub zgłoszenia pierwotnego;
- 4) zastrzeżenia patentowe nie określają przedmiotu żądanej ochrony w sposób jasny i zwięzły lub nie są w całości poparte opisem wynalazku.

Z kolei zgodnie z art. 90 ust. 1 u.p.w.p. ochrona patentowa wygasa na skutek upływu okresu, na który został udzielony, zrzeczenia się patentu przez uprawnionego przed Urzędem Patentowym (za zgodą osób, którym służą prawa na patencie), nieuiszczenia w przewidzianym terminie opłaty okresowej albo trwałej utraty możliwości korzystania z wynalazku, z powodu braku potrzebnego do tego materiału biologicznego, który stał się niedostępny.

Rys. 3

Źródło: opracowanie własne.

W prawie patentowym istotną rolę odgrywają umowy licencyjne, umożliwiające właścicielowi opatentowanego wynalazku udzielanie upoważnień dla innych podmiotów do korzystania z wynalazku. Ustawa prawo własności przemysłowej w art. 76 wyróżnia następujące rodzaje licencji:

1. licencja pełna – licencjodawca ma prawo korzystania z wynalazku w takim samym zakresie jak licencjodawca.
2. licencja ograniczona – licencjodawca ogranicza licencjodawcy korzystanie z wynalazku.
3. licencja niewyłączna – umowa licencyjna nie zastrzega wyłączności korzystania z wynalazku przez określone podmioty i w określony sposób, a udzielenie licencji jednej osobie nie wyklucza możliwości udzielenia licencji innym osobom.
4. licencja wyłączna - licencjodawca zobowiązuje się wobec licencjodawcy do nieudzielania dalszych licencji żadnym innym podmiotom.
5. sublicencja - licencjodawca ma zgodę licencjodawcy na udzielanie sublicencji innym podmiotom (jednakże udzielenie dalszej sublicencji jest niedozwolone – art. 76 ust. 5 u.p.w.p.).
6. licencja przymusowa – Urząd Patentowy udziela zezwolenia na korzystanie z opatentowanego wynalazku, w sytuacji gdy m.in. jest to konieczne do zapobieżenia lub usunięcia stanu zagrożenia bezpieczeństwa państwa, w szczególności w dziedzinie obronności, porządku publicznego, ochrony życia i zdrowia ludzkiego oraz ochrony środowiska naturalnego;

4.2.2 Dozwolony użytek patentu

Zgodnie z art. 69. ust. 1 ustawy prawo własności przemysłowej, w pewnych okolicznościach ustawodawca dopuszcza wykorzystywanie wynalazków pomimo ich ochrony patentowej dla celów państwowych, społecznych, gospodarczych oraz badawczych. Jest to swego rodzaju wyjątek od zasady ochrony patentowej polegającej na wyłączności korzystania z wynalazku (obok licencji przymusowej). Zgodnie ze wspomnianym artykułem ustawy, nie narusza się patentu przez:

- 1) korzystanie z wynalazku dotyczącego środków komunikacji i ich części lub urządzeń, które znajdują się na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej czasowo, a także przedmiotów, które znajdują się na tym obszarze w komunikacji tranzytowej;
- 2) korzystanie z wynalazku dla celów państwowych w niezbędnym wymiarze, bez prawa wyłączności, jeżeli jest to konieczne do zapobieżenia lub usunięcia stanu zagrożenia ważnych interesów państwa, w szczególności w zakresie bezpieczeństwa i porządku publicznego (w tym przypadku decyzję o korzystaniu z wynalazku podejmuje w zależności od okoliczności właściwy minister lub wojewoda i niezwłocznie zawiadamia o tym uprawnionego) .
- 3) stosowanie wynalazku do celów badawczych i doświadczalnych, dla dokonania jego oceny, analizy albo nauczania;
- 4) korzystanie z wynalazku polegające na wytwarzaniu, używaniu, przechowywaniu, składowaniu, oferowaniu, wprowadzaniu do obrotu, eksportowaniu lub importowaniu, w celu wykonania czynności, jakie na podstawie przepisów prawa są wymagane dla uzyskania, również przez osobę

trzecią, rejestracji lub zezwolenia, stanowiących warunków dopuszczenia do obrotu niektórych wytworów ze względu na ich przeznaczenie, w szczególności produktów leczniczych na terytorium Europejskiego Obszaru Gospodarczego lub innego państwa;

- 5) wykonanie leku w aptece na podstawie indywidualnej recepty lekarskiej;
- 6) korzystanie z materiału biologicznego do celów hodowli lub odkrywania i wyprowadzania nowych odmian roślin.

Co istotne, uprawnionemu którego wynalazek jest wykorzystywany dla celów państwowych, przysługuje prawo do wynagrodzenia ze środków budżetu Państwa, w wysokości odpowiadającej wartości rynkowej licencji.

4.3 Wzory użytkowe

Wzory użytkowe określane są niekiedy „małymi wynalazkami” z uwagi na podobieństwo ich istoty do struktury wynalazków¹¹⁷. Zgodnie z treścią art. 94 ust. 1 u.p.w.p. wzorem użytkowym jest nowe i nadające się do przemysłowego zastosowania rozwiązanie o charakterze technicznym, dotyczące kształtu lub budowy przedmiotu o trwałej postaci albo przedmiotu składającego się ze związanych ze sobą funkcjonalnie części o trwałej postaci. Zatem brak wymogu poziomu wynalazczego w przypadku wzorów użytkowych jest podstawowym rozróżnieniem w stosunku do wynalazku¹¹⁸. Istotą wzoru użytkowego jest przestrzenny sposób ukształtowania danego przedmiotu, jak również techniczny charakter oraz użyteczność (np. wieszaki, butelki, stoliki przyścienne, opakowania)¹¹⁹. Wymóg trwałej postaci przedmiotu oznacza, że wzorem użytkowym mogą być przestrzennie ukształtowane przedmioty takie jak nieruchomości, rzeczy ruchome, maszyny, czy narzędzia. Natomiast wytwory bezpostaciowe - jak ciecze bądź substancje - nie mogą być wzorami użytkowymi¹²⁰.

Zgodnie z treścią art. 95 ust. 1 oraz 3 u.p.w.p. na wzór użytkowy może być udzielone prawo ochronne. Przez uzyskanie prawa ochronnego nabywa się prawo wyłącznego korzystania ze wzoru użytkowego w sposób zarobkowy lub zawodowy na całym obszarze Rzeczypospolitej Polskiej. Czas trwania prawa ochronnego wynosi dziesięć lat od daty dokonania zgłoszenia wzoru użytkowego w Urzędzie Patentowym. Zakres przedmiotowy prawa ochronnego określają zastrzeżenia ochronne zawarte w opisie ochronnym wzoru użytkowego. Udzielenie prawa ochronnego na wzór użytkowy stwierdza się przez wydanie świadectwa ochronnego. Częścią składową świadectwa ochronnego jest opis ochronny wzoru użytkowego obejmujący opis tego wzoru, zastrzeżenie ochronne oraz rysunki.

Opis ochronny jest udostępniany osobom trzecim i podlega rozpowszechnianiu przez Urząd Patentowy. Zgłoszenie wzoru użytkowego może obejmować tylko jedno rozwiązanie. Udzielone prawa ochronne podlegają wpisowi do rejestru wzorów użytkowych.

¹¹⁷ Zob. K. Kleina, D. Wetoszka, *Wzór użytkowy* (w:) M. Barczewski, E. Kowalska [red.], *Leksykon prawa własności intelektualnej*, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 238.

¹¹⁸ *Ibidem*, s. 240.

¹¹⁹ D. Hasik, A. Pawłowski (w:) A. Michalak [red.], *Prawo własności przemysłowej*. Komentarz, C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 287 i n.

¹²⁰ M. du Vall, *Wzory użytkowe i ich ochrona*, SPP 2009, Nr 3, s. 53.

Przykłady wzorów użytkowych

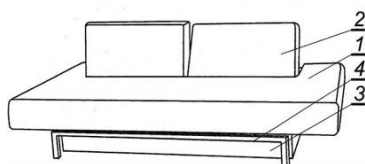
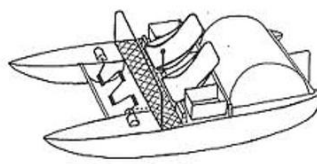

Fig. 4

Sofa „Nokaut” jest objęta wzorem użytkowym chronionym

Rower wodny jest objęty wzorem użytkowym

Źródło: opracowanie własne.

4.4 Wzory przemysłowe

Wzornictwo przemysłowe gwarantuje estetyczny wygląd produktów. Jest jedną z najbardziej dynamicznie rozwijających się dziedzin prawa własności przemysłowej. Ma ono bowiem zastosowanie niemal w każdym rodzaju produkcji konsumpcyjnej – począwszy od branży spożywczej po przemysł tekstylny oraz motoryzację. Zgodnie z art. 102 u.p.w.p., wzorem przemysłowym jest nowa i mająca indywidualny charakter postać wytworu lub jego części, nadana mu w szczególności przez cechy linii, konturów, kształtów, kolorystykę, fakturę lub materiał wytworu oraz przez jego ornamentację. Indywidualny charakter wzoru oceniają eksperci Urzędu Patentowego, uwzględniając ogólne wrażenie estetyczne, jakie wzór wywołuje na zorientowanym użytkowniku. Wytworem w rozumieniu ustawodawcy pozostaje każdy przedmiot wytworzony w sposób przemysłowy lub rzemieślniczy. Pojęcie to obejmuje w szczególności opakowanie, symbole graficzne oraz kroje pisma typograficznego, z wyłączeniem programów komputerowych. Za wytwór uważa się także:

- 1) przedmiot składający się z wielu wymiennych części składowych umożliwiających jego rozłożenie i ponowne złożenie (wytwór złożony);
- 2) wymienną część składową wytworu złożonego, jeżeli po jej włączeniu do wytworu złożonego pozostaje ona widoczna w trakcie jego zwykłego używania, przez które rozumie się każde używanie, z wyłączeniem konserwacji, obsługi lub naprawy.

Definicja wzoru przemysłowego obejmuje zatem nie tylko wzory dwuwymiarowe (2D) takie jak grafiki, ornamentację, czy krój pisma, ale także wytwory trójwymiarowe (3D) takie jak kształty butelek, opakowania, czy aranżację wnętrza¹²¹. Co więcej, samodzielne i

¹²¹ K. Kleina, D. Wetoszka, *Wzór użytkowy* (w:) M. Barczewski, E. Kowalska [red.], *Leksykon prawa własności intelektualnej*, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 235.

wymienne części składowe (np. charakterystyczna linia w danym wzorze) są również chronione. Wzory przemysłowe wykazują liczne podobieństwa do wzorów użytkowych i często w świadomości społecznej są utożsamiane. Należy jednak wskazać, że pomimo faktu, iż obie instytucje prawa własności przemysłowej są związane z konkretną postacią danego produktu, wzór użytkowy ma przede wszystkim warunkować praktyczną użyteczność danego wytworu poprzez kształt, budowę czy zestawienie, a nie tylko „estetyzować” produkt¹²².

Formą ochrony wzornictwa przemysłowego jest tzw. prawo z rejestracji udzielane przez Urząd Patentowy R.P. na 25 lat (art. 105 ust. 6 u.p.w.p.), dzięki czemu uprawniony nabywa prawo wyłącznego korzystania z wzoru przemysłowego w sposób zarobkowy lub zawodowy na całym obszarze Rzeczypospolitej Polskiej. Uprawniony może zakazać osobom trzecim wytwarzania, oferowania, wprowadzania do obrotu, importu, eksportu lub używania wytworu, w którym wzór jest zawarty bądź zastosowany, lub składowania takiego wytworu dla takich celów. Udzielone prawo z rejestracji podzielone jest na okresy pięć latnie (o ile uprawniony przedłuży w Urzędzie Patentowym okresy ochronne) i podlega wpisowi do rejestru wzorów przemysłowych¹²³.

Rys. 5

Źródło: opracowanie własne.

4.5 Znaki towarowe

Znaki towarowe umożliwiają odróżnianie określonej marki (przedmiotów i towarów) pochodzących od danego producenta, od takiego samego rodzaju towarów pochodzącego od

¹²² Por. K. Kleina, D. Wetoszka, *Wzór użytkowy* (w:) M. Barczewski, E. Kowalska [red.], *Leksykon prawa własności intelektualnej*, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 240.

¹²³ A. Tischner, *Wzór przemysłowy* (w:) M. Barczewski, E. Kowalska [red.], *Leksykon prawa własności intelektualnej*, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 237.

innego wytwórcy (przedsiębiorcy). Ustawa prawo własności przemysłowej w art. 120 wskazuje, że znakiem towarowym może być każde oznaczenie umożliwiające odróżnienie towarów jednego przedsiębiorstwa od towarów innego przedsiębiorstwa. Jak wskazuje ustawodawca znakiem towarowym może być w szczególności wyraz, włącznie z nazwiskiem, rysunek, litera, cyfra, kolor, forma przestrzenna, w tym kształt towaru lub opakowania, a także dźwięk. Podstawową zatem funkcją znaków towarowych jest funkcja odróżniająca produkty i towary tego samego rodzaju, przy czym abstrakcyjne formy oznaczeń towarów nie spełniają wymogów informujących odbiorcę co do właściwości danego produktu¹²⁴. Innymi funkcjami znaków towarowych jest funkcja komunikacyjna, jakościowa (gwarancyjna), reklamowa oraz inwestycyjna (budowa i obrót rynkowy dobrej marki przedsiębiorstwa za pomocą narzędzi marketingowych). Znak towarowy daje przedsiębiorcy przewagę rynkową, gdyż ułatwia i *de facto* ogranicza konsumentowi poszukiwania określonych towarów i produktów na rynku¹²⁵.

Zgodnie z treścią art. 121 oraz art. 153 ust. 2–3 ustawy prawo własności przemysłowej, na znak towarowy Urząd Patentowy RP udziela prawa ochronnego na okres 10 lat, licząc od daty zgłoszenia znaku towarowego w Urzędzie Patentowym R.P. Prawo ochronne na znak towarowy może być przez zainteresowanego przedłużane o dalsze 10 lat ochrony, o ile uiszczona zostanie opłata za dalszy okres ochrony. Udzielone prawo ochronne na znak towarowy podlega wpisowi do rejestru znaków towarowych, który jest prowadzony przez Urząd Patentowy RP, a jego udzielenie potwierdza świadectwo ochronne¹²⁶.

Natomiast zgodnie z art. 129(1) u.p.w.p. nie udziela się prawa ochronnego na oznaczenie, które m.in:

- 1) nie może być znakiem towarowym;
- 2) nie nadaje się do odróżniania w obrocie towarów, dla których zostało zgłoszone;
- 3) składa się wyłącznie z elementów mogących służyć w obrocie do wskazania rodzaju towaru, jego pochodzenia, jakości, ilości, wartości, bądź przeznaczenia i sposobu wytwarzania;
- 4) składa się wyłącznie z elementów, które weszły do języka potocznego;
- 5) składa się wyłącznie z kształtu lub innej właściwości towaru, wynikającej z charakteru samego towaru;
- 6) zostało zgłoszone w złej wierze;
- 7) jest sprzeczne z porządkiem publicznym lub dobrymi obyczajami;
- 8) zawiera element o wysokiej wartości symbolicznej, w szczególności o charakterze religijnym, patriotycznym lub kulturowym, którego używanie obrażałoby uczucia religijne, patriotyczne lub tradycję narodową;
- 9) zawiera symbolikę państwową (godło, barwy lub hymn);
- 10) wprowadza odbiorców w błąd co do charakteru, jakości lub pochodzenia geograficznego towaru.

¹²⁴ A. Tischner, *Znak towarowy* (w:) M. Barczewski, E. Kowalska [red.], *Leksykon prawa własności intelektualnej*, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 256.

¹²⁵ Zob. W.M. Landes, R. Posner, *The Economic Structure of Intellectual Property Law*, Cambridge-London 2003, s. 166.

¹²⁶ A. Tischner, *Znak towarowy* (w:) M. Barczewski, E. Kowalska [red.], *Leksykon prawa własności intelektualnej*, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 257.

Ponadto zgodnie z art. 132(1) u.p.w.p. nie udziela się prawa ochronnego na znak towarowy, którego używanie narusza prawa osobiste lub majątkowe osób trzecich, a także który jest identyczny lub podobny do znaku towarowego, na który udzielono już prawa ochronnego z wcześniejszym pierwszeństwem na rzecz innej osoby dla identycznych towarów.

Rys. 6

Źródło: opracowanie własne.

4.6 Oznaczenia geograficzne

Oznaczenia geograficzne (również: geograficzne oznaczenia pochodzenia) to słowne wyróżniki określonego produktu (najczęściej spożywczego), odnoszące się bezpośrednio lub pośrednio do miejsca jego pochodzenia (miejscowości, regionu bądź kraju). Podstawową funkcją oznaczeń geograficznych jest identyfikacja danego produktu jako pochodzącego z danego miejsca, o ile jakość tego produktu lub inne jego cechy są zależne od miejsca jego wytworzenia¹²⁷. Zgodnie z art. 174 ust. 1 u.p.w.p., oznaczeniami geograficznymi są oznaczenia słowne odnoszące się bezpośrednio lub pośrednio do nazwy miejsca, miejscowości, regionu lub kraju, które identyfikują towar jako pochodzący z tego terenu, jeżeli określona jakość, dobra opinia lub inne cechy towaru są przypisywane przede wszystkim pochodzeniu geograficznemu tego towaru. Warto zauważyć, iż funkcje oznaczeń geograficznych są podobne do funkcji znaków towarowych, przy czym znaki towarowe promują przedsiębiorstwa, a oznaczenia geograficzne określony region¹²⁸.

¹²⁷ P. Chyc, *Oznaczenia geograficzne* (w:) M. Barczewski, E. Kowalska [red.], *Leksykon prawa własności intelektualnej*, wyd. C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 84.

¹²⁸ J. Sieńczyło-Chlabcicz [red.], *Prawo własności intelektualnej*, Wolters-Kluwer, Warszawa 2015, s. 479.

Ustawa prawo własności przemysłowej rozróżnia dwa podtypy oznaczeń geograficznych. Pierwszy z nich to nazwy regionalne ujęte w art. 175 ust. 1 pkt 1. Zgodnie z tym nazwy regionalne są oznaczeniami służącymi do wyróżnienia towarów, które:

- a) pochodzą z określonego terenu oraz
- b) posiadają szczególne właściwości, które wyłącznie lub w przeważającej mierze zawdzięczają oddziaływaniu środowiska geograficznego obejmującego łącznie czynniki naturalne oraz ludzkie.

Co istotne: nazwa regionalna ma odpowiednik w standardach UE w postaci chronionej nazwy pochodzenia (ang. *Protected Designation of Origin*) i ma najmocniejsze powiązania z miejscem geograficznym, w którym te produkty są wytwarzane i w zasadzie zarówno półprodukty oraz produkty, a także sam proces wytwórczy są w tym przypadku powiązane z określonym regionem, od czego uzależniona jest jakość danego towaru¹²⁹.

Rys. 7

Chroniona Nazwa Pochodzenia - znak ustandaryzowany przez UE przyznawany produktom regionalnym wyjątkowej jakości, o nazwie nawiązującej do miejsca w którym jest wytwarzany i podkreślającej ich związek jakościowy z tym miejscem.

Drugim podtypem oznaczeń geograficznych ujętych w ustawie prawo własności przemysłowej są oznaczenia pochodzenia jako oznaczenia służące do wyróżniania towarów:

- a) pochodzących z określonego terenu oraz
- b) posiadających pewne szczególne właściwości albo inne cechy szczególne przypisywane pochodzeniu geograficznemu, czyli terenowi, gdzie zostały one wytworzone lub przetworzone.

Oznaczenia pochodzenia mają odpowiednik unijny w postaci Chronionych Oznaczeń Geograficznych (ang. *Protected Geographical Indications*), mając mniejsze powiązania z miejscem geograficznym, w którym te produkty są wytwarzane (co najmniej jeden etap produkcji odbywa się w danym regionie) i oznaczają nazwę regionu albo konkretnego miejsca albo w wyjątkowych przypadkach nazwę kraju używaną do opisu produktu rolnego lub środka spożywczego pochodzącego z regionu, konkretnego miejsca albo kraju, gdzie przynajmniej część procesu produkcji oraz produktów bądź półproduktów pochodzi z określonego regionu¹³⁰.

¹²⁹ P. Chyc, *Oznaczenia geograficzne* (w:) M. Barczewski, E. Kowalska [red.], *Leksykon prawa własności intelektualnej*, wyd. C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 85.

¹³⁰ Zob. E. Całka, *Zakres zastosowania przepisów ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji dotyczących ochrony geograficznych oznaczeń pochodzenia*, Warszawa 2015, s. 3. Przykład: Szynka „Westfälischer

Chronione Oznaczenie Geograficzne - znak ustandaryzowany przez UE podkreśla co najmniej częściowy związek między konkretnym regionem geograficznym a nazwą produktu, przy czym szczególną jakość produktu, jego renomę lub inną cechę można w dużej mierze przypisać jego pochodzeniu geograficznemu.

Ochronie oznaczeń geograficznych – zgodnie z art. 184 u.p.w.p. – służy prawo z rejestracji udzielane przez Urząd Patentowy R.P. bezterminowo i trwa od dnia dokonania wpisu do rejestru oznaczeń geograficznych, prowadzonego przez Urząd Patentowy. Warto podkreślić fakt, iż oznaczenia geograficzne obok polskiej ustawy prawo własności przemysłowej, są uregulowane przede wszystkim na poziomie unijnym, gdzie uregulowania prawne są wysoce rozwinięte. W tym aspekcie najważniejsze znaczenie ma Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 1151/2012 dotyczące systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych, które rozróżnia omawiane chronione nazwy pochodzenia i chronione oznaczenia geograficzne. Istotną rolę odgrywa również Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) Nr 479/2008 w sprawie wspólnej organizacji rynku wina oraz Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) Nr 110/2008 w sprawie definicji, opisu, prezentacji, etykietowania i ochrony oznaczeń geograficznych napojów spirytusowych¹³¹.

4.7 Topografie układów scalonych

Zagadnienie topografii układów scalonych należy do dość skomplikowanych zagadnień z zakresu elektroniki oraz elektro-informatyki. Dla zobrazowania istoty zagadnienia warto wskazać, iż jednym z największych producentów układów scalonych jest firma Intel - jeden ze światowych liderów branży IT. Na potrzeby niniejszego opracowania w syntetycznym ujęciu można wskazać, iż topografią układów scalonych jest konstrukcja z przestrzennym rozplanowaniem elementów elektronicznych w ramach układu scalonego, które pełnią określoną funkcję elektroniczną. Układ scalony to wielowarstwowa struktura przestrzenna z materiału półprzewodnikowego, tworzącego ciągłą warstwę ich wzajemnych połączeń przewodzących i obszarów izolujących, nierozdzielnie ze sobą sprzężonych, w celu spełnienia funkcji elektronicznych. Będzie to zatem zminiaturyzowany układ elektroniczny zawierający w swym wnętrzu od kilku do setek milionów podstawowych elementów elektronicznych, takich jak tranzystory, diody, rezystory, kondensatory. Zwykle taki układ scalony zamyka się w

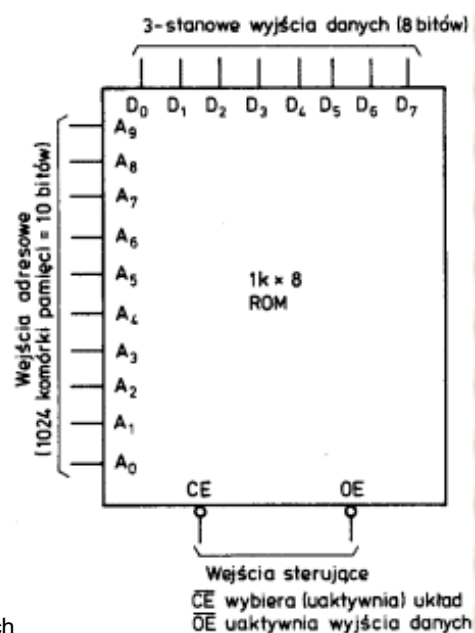
Knochenschinken” produkowana jest w Westfalii przy użyciu tradycyjnych technik, ale samo mięso nie pochodzi wyłącznie od zwierząt wychodowanych w tym konkretnym regionie Niemiec.

¹³¹ P. Chyc, *Oznaczenia geograficzne* (w:) M. Barczewski, E. Kowalska [red.], *Leksykon prawa własności intelektualnej*, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 85.

hermetycznej obudowie – szklanej, metalowej, ceramicznej lub wykonanej z tworzywa sztucznego¹³². Zgodnie z treścią art. 196 ust. 1 u.p.w.p. przez topografię układu scalonego rozumie się rozwiązanie polegające na przestrzennym, wyrażonym w dowolny sposób, rozplanowaniu elementów, z których co najmniej jeden jest elementem aktywnym, oraz wszystkich lub części połączeń układu scalonego.

Bez wątpienia przytoczone definicję mają wysoce specjalistyczny charakter. Ich treść może sprawiać pewien kłopot w rozumieniu istoty zagadnienia dla osób bez pogłębionej wiedzy w zakresie elektroniki. Natomiast pewnym ułatwieniem wydaje się definicja wskazująca, że topografia układu scalonego jest wewnętrzną i trójwymiarową strukturą układu elektronicznego utrwaloną w formie modelu, który umożliwia wielokrotne kopiowanie takiego układu w produkcji masowej¹³³.

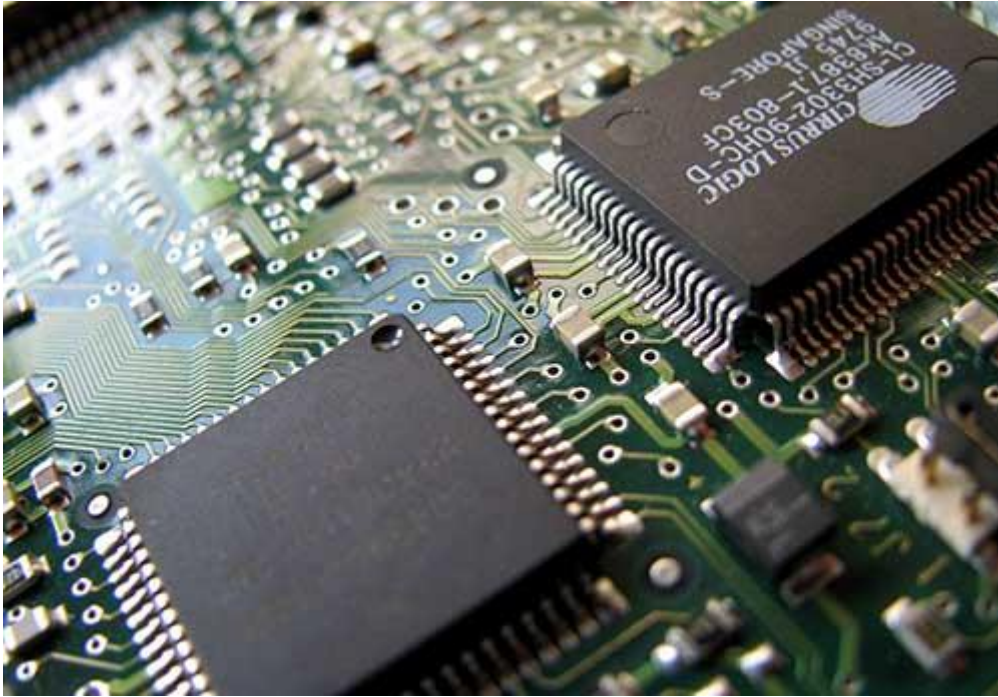
Zgodnie z art. 197, ustawy prawo własności przemysłowej formą ochrony topografii układów scalonych jest prawo z rejestracji udzielana przez Urząd Patentowy RP na okres dziesięciu lat. Zgodnie z art. 220 u.p.w.p. ochrona ta ustaje po dziesięciu latach od końca roku kalendarzowego, w którym topografia lub układ scalony zawierający taką topografię był wprowadzony do obrotu, lub końca roku kalendarzowego, w którym dokonano zgłoszenia topografii w Urzędzie Patentowym, w zależności od tego, który z tych terminów upływa wcześniej. Zgodnie z treścią art. 197 ust. 3 u.p.w.p. nie udziela się prawa z rejestracji topografii, jeżeli przed zgłoszeniem w Urzędzie Patentowym była ona wykorzystywana jawnie w celach handlowych w okresie dłuższym niż dwa lata. Ponadto nie może być udzielone prawo z rejestracji topografii, jeżeli od jej dokonania i utrwalenia w dowolnej formie minęło 15 lat i nie była ona wykorzystywana w celach handlowych.

Rys. 9. Wizualizacja topografii układów scalonych

¹³² Por. A. Szewc, G. Jyż, *Prawo własności przemysłowej*, C.H. Beck, Warszawa 2011, s. 111.

¹³³ Szerzej: A. Kowalewski, *Topografia układów scalonych* (w:) M. Barczewski, E. Kowalska [red.], *Leksykon prawa własności intelektualnej*, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 156 i n. Por. A. Szewc, G. Jyż, *Prawo własności przemysłowej*, Warszawa 2011, s. 111.

Źródło: <https://forbot.pl> [dostęp: 06.09.2023]

Rys. 10 Mechanizmy ochrony własności przemysłowej

Przedmioty ochrony prawa własności przemysłowej

wynalazek	→	patent (20 lat ochrony)
wzór użytkowy	→	prawo ochronne (10 lat)
wzór przemysłowy	→	prawo z rejestracji (25 lat)
znak towarowy	→	prawo ochronne (10 lat)
oznaczenie geograficzne	→	prawo z rejestracji (bezterminowo)
topografia układu scalonego	→	prawo z rejestracji (10 lat)

(art. 6 u.p.w.p.)

• Uzyskanie patentu, prawa ochronnego lub prawa z rejestracji – oznacza nabycie prawa wyłącznego do korzystania, odpowiednio z: wynalazku, wzoru użytkowego, wzoru przemysłowego, znaku towarowego, oznaczenia geograficznego lub topografii układu scalonego, w sposób zarobkowy lub zawodowy na całym obszarze RP

Źródło: opracowanie własne.

4.8 Struktura i zadania Urzędu Patentowego R.P.

Zgodnie z art. 259 u.p.w.p. Urząd Patentowy Rzeczypospolitej Polskiej jest centralnym organem administracji rządowej rozpoznającym sprawy z zakresu prawa własności przemysłowej. Jednak wbrew literalnemu brzmieniu art. 259 u.p.w.p. wskazuje się w literaturze, iż prezes Urzędu Patentowego jest organem — nie sam Urząd - ponieważ prezesowi ustawa powierza kompetencje jako organowi jednoosobowemu, działającemu w ramach Urzędu Patentowego R.P.¹³⁴. Urząd Patentowy działa w sposób typowy dla organów administracji publicznej i jest wyposażony w kompetencje władczego i jednostronnego rozstrzygania spraw z zakresu własności przemysłowej¹³⁵. Podstawą ustawową funkcjonowania Urzędu Patentowego jest Tytuł VIII ustawy prawo własności przemysłowej (art. 259–281) . Zgodnie z art. 260 u.p.w.p. Urząd Patentowy podlega Radzie Ministrów, a nadzór nad działalnością Urzędu Patentowego sprawuje z ramienia Rady Ministrów minister właściwy do spraw gospodarki.

Zgodnie z treścią art. 261 ust. 2 u.p.w.p. do zadań Urzędu Patentowego należy w szczególności:

- 1) przyjmowanie i badanie zgłoszeń dotyczących wynalazków, wzorów użytkowych, wzorów przemysłowych, znaków towarowych, oznaczeń geograficznych oraz topografii układów scalonych, dokonanych w celu uzyskania ochrony;
- 2) orzekanie w sprawach udzielania patentów i dodatkowych praw ochronnych na wynalazki, praw ochronnych na wzory użytkowe oraz znaki towarowe, a także praw z rejestracji wzorów przemysłowych, oznaczeń geograficznych i topografii układów scalonych;
- 3) rozstrzyganie spraw w postępowaniu spornym w zakresie określonym ustawą, rozpatrywanie sprzeciwów w zakresie określonym ustawą oraz współpraca z sądami orzekającymi w postępowaniu w sprawach własności intelektualnej;
- 4) prowadzenie rejestru: patentowego, dodatkowych praw ochronnych, wzorów użytkowych, wzorów przemysłowych, znaków towarowych, oznaczeń geograficznych i rejestru topografii układów scalonych;
- 5) wydawanie publikatorów pod nazwą „Wiadomości Urzędu Patentowego” oraz „Biuletynu Urzędu Patentowego”;
- 6) udział w pracach organów międzynarodowych z tytułu zawartych przez Rzeczpospolitą Polską umów międzynarodowych w sprawach z zakresu własności przemysłowej, w szczególności Konwencji paryskiej o ochronie własności przemysłowej;
- 7) prowadzenie centralnego zbioru polskich i zagranicznych opisów patentowych.

Jeśli chodzi o strukturę Urzędu Patentowego, zgodnie z art. 263 u.p.w.p., na czele Urzędu Patentowego stoi prezes Urzędu Patentowego, który kieruje urzędem i reprezentuje go na zewnątrz oraz ustala szczegółową organizację wewnętrzną i szczegółowy zakres zadań komórek organizacyjnych. Prezesa Urzędu Patentowego powołuje prezes Rady Ministrów,

¹³⁴ E. Kowalska, *Urząd Patentowy Rzeczypospolitej Polskiej* (w:) M. Barczewski, E. Kowalska [red.], *Leksykon prawa własności intelektualnej*, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 162.

¹³⁵ K. Chlabicz, *Pozycja ustrojowa oraz zadania Urzędu Patentowego Rzeczypospolitej Polskiej w sprawach własności przemysłowej w ujęciu historycznym* (w:) „Miscellanea Historico-Iuridica”, 2018, t. XVII, z. 1, s. 367.

spośród osób wyłonionych w drodze otwartego i konkurencyjnego naboru, na wniosek ministra właściwego do spraw gospodarki¹³⁶. Stanowisko prezesa Urzędu Patentowego może zajmować osoba, która:

- 1) posiada tytuł zawodowy magistra lub równorzędny;
- 2) jest obywatelem polskim;
- 3) korzysta z pełni praw publicznych;
- 4) nie była skazana prawomocnym wyrokiem za umyślne przestępstwo lub umyślne przestępstwo skarbowe;
- 5) posiada kompetencje kierownicze;
- 6) posiada co najmniej sześcioletni staż pracy, w tym co najmniej trzyletni staż pracy na stanowisku kierowniczym;
- 7) posiada wykształcenie i wiedzę z zakresu spraw należących do właściwości Urzędu Patentowego¹³⁷.

Kadencja prezesa Urzędu Patentowego trwa pięć lat, licząc od dnia powołania. Ta sama osoba nie może być prezesem Urzędu Patentowego więcej niż dwie kadencje. Po upływie kadencji prezes Urzędu Patentowego pełni swoją funkcję do czasu objęcia stanowiska przez swojego następcę. Natomiast zgodnie z art. 263 ust. 3 u.p.w.p., zastępców prezesa Urzędu Patentowego powołuje Prezes Rady Ministrów, spośród osób wyłonionych w drodze otwartego i konkurencyjnego naboru, na wniosek prezesa Urzędu Patentowego. Na wniosek prezesa Urzędu Patentowego, prezes Rady Ministrów również odwołuje jego zastępców.

W strukturze Urzędu Patentowego R.P. funkcjonują eksperci Urzędu Patentowego, którzy są powoływani przez prezesa Urzędu Patentowego i orzekają w sprawach o udzielanie patentów, praw ochronnych, praw z rejestracji oraz w sprawach dokonywania wpisów do rejestrów i w sprawach postępowań spornych¹³⁸. Zgodnie z art. 264 ust. 2 u.p.w.p. do kompetencji ekspertów należy również reprezentowanie Urzędu Patentowego przed sądami administracyjnymi w sprawach skarg na rozstrzygnięcia podjęte w postępowaniu zgłoszeniowym, rejestrowym lub spornym. Natomiast zgodnie z art. 269 ust. 1, w zakresie orzekania eksperci podlegają tylko ustawom, a zatem są oni niezawisli podczas sprawowania swej funkcji i nie stosuje się w stosunku do nich przewidzianych w odrębnych ustawach przepisów o obowiązku wykonywania poleceń służbowych przełożonego, jak też przepisów przewidujących dokonywanie okresowych bądź doraźnych ocen pracownika dotyczących wykonywania przez niego zadań. Orzekając w danej sprawie, ekspert obowiązany jest jedynie uwzględnić dyrektywy interpretacyjne ustalone w ogólnych wytycznych prezesa Urzędu Patentowego (art. 269 ust. 3 u.p.w.p.).

Rozstrzygnięcia UP mają w większości charakter decyzji administracyjnej i są poddawane kontroli sądów administracyjnych¹³⁹. Na przykładzie zgłoszenia wynalazku można nakreślić istotę podejmowanych przez Urząd Patentowy decyzji. Zgodnie z art. 49 u.p.w.p. Urząd patentowy wydaje decyzję o odmowie udzielenia patentu w sytuacji gdy stwierdzi, że:

¹³⁶ Por. E. Kowalska, *Urząd Patentowy Rzeczypospolitej Polskiej* (w:) M. Barczewski, E. Kowalska [red.], *Leksykon prawa własności intelektualnej*, wyd. C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 162.

¹³⁷ Por. E. Kowalska, *Urząd Patentowy Rzeczypospolitej Polskiej* (w:) M. Barczewski, E. Kowalska [red.], *Leksykon prawa własności intelektualnej*, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 163.

¹³⁸ J. Sieńczyło-Chlabicz [red.], *Prawo własności intelektualnej*, LexisNexis, Warszawa 2009, s. 287.

¹³⁹ K. Chlabicz, *Pozycja ustrojowa oraz zadania Urzędu Patentowego Rzeczypospolitej Polskiej w sprawach własności przemysłowej w ujęciu historycznym*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2018, t. XVII, z. 1, s. 367.

- 1) nie zostały spełnione warunki wymagane do uzyskania patentu lub
- 2) wynalazek nie został przedstawiony na tyle jasno i wyczerpująco, aby znawca mógł ten wynalazek urzeczywistnić, lub
- 3) zastrzeżenia patentowe nie określają przedmiotu żądanej ochrony w sposób jasny i zwięzły lub nie są w całości poparte opisem wynalazku.

Natomiast przed wydaniem decyzji odmownej, Urząd Patentowy wyznacza zgłaszającemu termin do zajęcia stanowiska co do zebranych dowodów i materiałów mogących świadczyć o istnieniu przeszkód do uzyskania patentu. Dowody i materiały udostępnia się zgłaszającemu w języku ich sporządzenia i mogą one wykraczać poza wykaz objęty sprawozdaniem o stanie techniki.

Z kolei w sytuacji podjęcia przez Urząd patentowy decyzji o zgodzie udzielenie patentu w sytuacji spełnienia ustawowych warunków do jego uzyskania udzielenie patentu następuje pod warunkiem uiszczenia opłaty za pierwszy okres ochrony. W razie nieuiszczenia opłaty w wyznaczonym terminie, Urząd Patentowy stwierdza wygaśnięcie decyzji o udzieleniu patentu. Udzielenie patentu stwierdza się przez wydanie dokumentu patentowego, a także następuje stosowny wpis do rejestru patentowego (art. 52-55 u.p.w.p.).

W postępowaniu przed Urzędem Patentowym R.P. w imieniu podmiotów zainteresowanych występować mogą rzecznicy patentowi, którzy występują w charakterze pełnomocników przed Urzędem Patentowym RP, sądami administracyjnymi oraz przed innymi sądami i organami orzekającymi w sprawach własności przemysłowej. Rzecznicy patentowi, świadcząc specjalistyczną pomoc w sprawach z zakresu własności przemysłowej, są swego rodzaju profesjonalnymi pełnomocnikami na wzór adwokatów bądź radców prawnych. Zakres działania rzeczników patentowych reguluje ustawa z dnia 11 kwietnia 2001 r. o rzecznikach patentowych¹⁴⁰. Ustawa ta określa zasady i warunki wykonywania zawodu rzecznika patentowego, jak również określa organizację i zakres działania samorządu rzeczników patentowych, reguluje świadczenie pomocy w sprawach własności przemysłowej, a także wskazuje wszystkie formy wykonywania zawodu.

¹⁴⁰Ustawa z dnia 11 kwietnia 2001 r. o rzecznikach patentowych (Dz. U. 2001 Nr 49 poz. 509).

Bibliografia:

1. **Adamczak:** A. Adamczak, M. Gędałek, Wynalazki w działalności małych i średnich przedsiębiorstw, wyd. Urząd Patentowy Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2012;
2. **Barczewski:** M. Barczewski, E. Kowalska [red.], Leksykon prawa własności intelektualnej, wyd. C.H. Beck, Warszawa 2019;
3. **Barta:** J. Barta [red.], Prawo autorskie. System prawa prywatnego, t. 13, Warszawa 2007;
4. **Barta:** J. Barta, R. Markiewicz [red.], Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz, LEX 2011;
5. **Barta:** J. Barta, R. Markiewicz, Prawo autorskie i prawa pokrewne, Warszawa 2014;
6. **Całka:** E. Całka, Zakres zastosowania przepisów ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji dotyczących ochrony geograficznych oznaczeń pochodzenia, Warszawa 2015;
7. **Chlabicz:** K. Chlabicz, Pozycja ustrojowa oraz zadania Urzędu Patentowego Rzeczypospolitej Polskiej w sprawach własności przemysłowej w ujęciu historycznym (w:) *Miscellanea Historico-Iuridica* 2018, t.XVII, z. 1;
8. **Cisek:** R. Cisek, J. Jezioro, A. Wiebe, Dobra i usługi informacyjne w obrocie gospodarczym, wyd. Lexis Nexis, Warszawa 2005;
9. **Dereń:** A.M. Dereń, Własność intelektualna i przemysłowa, Nysa 2007;
10. **Gęsicka:** D.K. Gęsicka, O paradygmacie dozwolonego użytku prywatnego oraz opłatach reprograficznych słów kilka, wyd. *Studia Iuridica Toruniensia*, t. XVI, Toruń 2005;
11. **Golat:** R. Golat, Prawo autorskie i prawa pokrewne (w:) *Skrypty Becka*, nr 3, Wyd. C.H. Beck, Warszawa 2005;
12. **Grzybowski:** S. Grzybowski, A. Kopff, J. Serda, Zagadnienia prawa autorskiego, Warszawa 1973;
13. **Jankowska:** M. Jankowska, Autor i prawo do autorstwa, wyd. Wolters-Kluwer, Warszawa 2011;
14. **Landes:** W.M. Landes, R. Posner, *The Economic Structure of Intellectual Property Law*, Cambridge-London 2003;
15. **Lendvai:** Z. Lendvai, *Die Realisierung der Urheberpersönlichkeitsrechte in Deutschland und England*, München 2003;
16. **Łazewski:** M. Łazewski, M. Gołębiowski, Własność intelektualna (w:) *Vademecum Innowacyjnego Przedsiębiorcy - Tom III*, Warszawa 2006;
17. **Markowski:** J. Markowski, Dozwolony użytek gier komputerowych, *Palestra* 2016, Nr 7-8;
18. **Michalak:** A. Michalak [red.], Prawo własności przemysłowej. Komentarz, Warszawa 2016;
19. **Miernik:** M. Miernik, Co to jest prawo cytatu i jak z niego korzystać?, <https://lookreatywni.pl/baza-wiedzy/co-to-jest-prawo-cytatu/> (25.07.2023).
20. **Niklewicz:** M. Niklewicz-Pijaczyńska, Własność przemysłowa w prawie i ekonomii oraz praktyce gospodarczej (w:) *Własność w prawie*, Wrocław 2019;
21. **Późniak:** M. Późniak-Niedzielska [red.], Prawo autorskie i prawa pokrewne. Zarys wykładu, Bydgoszcz-Warszawa-Lublin 2007;
22. **Sieńczyło:** J. Sieńczyło-Chlabicz [red.], Prawo własności intelektualnej, wyd. LexisNexis, Warszawa 2009;
23. **Sokołowska:** D. Sokołowska, *Utwory zbiorowe w prawie autorskim. Ze szczególnym uwzględnieniem Encyklopedii i Słowników*, wyd. ZNUJ, Kraków 2001;
24. **Szewc:** A. Szewc, G. Jyż, *Prawo własności przemysłowej*, Warszawa 2011;
25. **Tischner:** . A. Tischner, A. Wojciechowska, Pojęcia „utwór w wersji oryginalnej” oraz „utwór w postaci opracowania” na tle stosowania art. 116 u.o.p.a., *ZNUJ* 2009, Kraków 2009, z 4;
26. **Wojnicka:** E. Wojnicka, *Ochrona autorskich dóbr osobistych*, Łódź 1997;
27. **Vall:** M. du Vall, *Wzory użytkowe i ich ochrona*, SPP 2009, Nr 3.

E-podręcznik został stworzony dla Wyższej Szkoły Administracji i Biznesu im. E. Kwiatkowskiego w Gdyni w ramach projektu pn.: „Doskonałość Dydaktyczna Uczelni” realizowanego w ramach

Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego.